

نقد نظری و روش شناختی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق^۱

باقر فتوحی مهربانی (دانشجوی دکترا، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

fotuhi.b@ut.ac.ir

کرامت اله زیاری (استاد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران، نویسنده مسئول)

zayyari@ut.ac.ir

احمد پوراحمد (استاد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

dr.purahmad@gmail.com

سعید زنگنه شهرکی (دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

saeed.zangane@ut.ac.ir

چکیده

مفهوم شهر خلاق در کشور ما متناسب با روند جهانی در جامعه دانشگاهی و سیاست‌گذاری مورد استقبال واقع شده است. ولی باگذشت بیش یک دهه از ورود این مفهوم، هنوز این مفهوم و ابعاد آن به‌درستی تبیین نگردیده و مفهوم شهر خلاق در تحقیقات داخلی فاقد دقت نظرهای نظری و روش‌شناختی بوده است. توجه به جوانب مختلف این مفهوم و پرهیز از خلط رویکردهای مختلف و نقد نظری و روش‌شناختی پژوهش‌های انجام شده ضروری است. این تحقیق بنا به ماهیت و روش پاسخ‌دهی به مسئله تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی بهره می‌برد. برای نقد و بررسی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق، ۵۸ اثر پژوهشی انتخاب گردید. به‌طورکلی این تحقیق به این نتیجه می‌رسد که از لحاظ نظری و روش‌شناختی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق دچار سوءتعبیر و تفسیر است. به‌طوری که تحلیل محتوای پژوهش‌ها نشان می‌دهد اتخاذ مبانی و چارچوبی غیر از ویژگی‌های نظریه و روش علمی؛ عدم تبیین دقیق نظریه فلوریدا و پیش‌فرض گرفتن یافته‌های آن در بستر ایران؛ استناد به شاخص‌های نامعتبر؛ اتخاذ شاخص‌های متناقض با ادبیات نظری؛ عدم توجه به اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی و پایایی) در سنجش شهر خلاق؛ اتخاذ رویکردی مخالف ادبیات نظری در گردآوری داده‌ها و واحد سنجش؛ برقراری رابطه علی بین مفهوم و اجزاء تشکیل‌دهنده آن؛ تقلیل بومی‌سازی نظریه‌ها به شاخص‌های محقق ساخته از حوزه بایدها و نبایدها؛ تأکید صرف بر سنجش و عدم ورود به بحث تبیین از جمله مهم‌ترین عوامل مؤثر در انحراف مطالعات داخلی در نگرش به شهر خلاق است.

واژه‌های کلیدی: نقد نظری و روش‌شناختی، شهر خلاق، شاخص‌های شهر خلاق؛ روایی و پایایی

۱ این مقاله مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری است.

نظریه‌های جدید از خلاقیت به‌عنوان پیشران و موتور محرکه‌ی رشد شهری-منطقه بخصوص رشد اقتصادی آن یاد می‌کنند. در همین راستا مفاهیم مختلفی همچون شهر خلاق، صنایع خلاق، خوشه‌های خلاق و فرهنگی، اقتصاد خلاق، گردشگری خلاق از مفهوم خلاقیت مشتق گردیده و وارد ادبیات برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای شده است. نقش مفاهیم مورد اشاره (سرمایه خلاق، صنایع و خوشه‌های خلاق، گردشگری خلاق) در رشد و توسعه اقتصاد شهری منطقه‌ای و به حرکت درآوردن چرخ‌های اقتصادی شهر و منطقه (Avilés Ochoa & Canizalez Ramírez, 2018; Clark, Lloyd, Wong, & Jain, 2002; Florida, 2002, 2014; Glaeser, 2000; Glaeser & Saiz, 2003; UNCTAD, 2008 Grodach, 2014; Hall, 2000; Jacobs, 1969; Lee, 2014; Lucas, 1988; شهری (Grodach & Ehrenfeucht, 2015; Lee, 2014; O'Connor & Gu, 2014;) کاهش فقر، بهبود اشتغال و افزایش فرصت‌های شغلی، فراگیری اجتماعی، بهبود تاب‌آوری اجتماعی-اقتصادی و افزایش تنوع فرهنگی (UNIDO, 2015) همواره در تحقیقات مختلف به اثبات رسیده و مورد تأکید بوده و بیشتر با مفهوم شهر خلاق گره خورده است.

جنبش شهر خلاق مجموعه‌ای از تفکرات و تعاریف متمایز را بازنتاب می‌دهد که هرکدام کاربرد خاصی در توسعه اقتصادی و کالبدی شهر دارند. پیر هال شهرهای خلاق را شهرهایی با زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی مختلط می‌داند که عرصه را برای تعامل بیشتر و تبادل اطلاعات بین مردمان خلاق، فراهم می‌کند که به نوبه‌ای خود منجر به ایده‌های جدید و تفکر خلاقانه می‌شود. (Hall, 2002). ریچارد فلوریدا بیان می‌کند که شهرها نقطه‌جوش خلاقیت هستند و شهری می‌تواند عنوان شهر خلاق را به خود گیرد که بتواند بالاترین ظرفیت جذب طبقه خلاق را داشته باشد. فلوریدا در مسیر تبیین عوامل مؤثر بر توسعه شهری-منطقه‌ای و جغرافیای طبقه خلاق به این نتیجه می‌رسد که استعداد، تسامح و مدارا گری و فناوری بیشترین نقش را دارند (Florida, 2002). شهر خلاق مکانی با هنرها و فرهنگ شکوفا، محل هنرها و فرهنگ فراگیر و متنوع است. عرصه نوآوری اقتصادی، استعداد خلاق و صنایع خلاق است (Cooke & Lazzeretti, 2008). شهر خلاق مجتمعی شهری است؛ جایی که فعالیت‌های فرهنگی از همه نوع یک جز اساسی و جدایی‌ناپذیر عملکرد اقتصادی و اجتماعی شهر است (UNCTAD, 2008). در شهرهای خلاق بیشتر استراتژی‌ها با تقویت هنر و بافت فرهنگی، میراث فرهنگی و تاریخی، صنعت رسانه و سرگرمی سروکار دارد و تهاتر خدمات تجاری خلاق منشأ نوآوری در اقتصاد خلاق است. همچنین رقابتی برای جذب، حفظ و پرورش طبقه خلاق وجود دارد و عواملی که منجر به این امر می‌شود، از قبیل کیفیت مکان از اهمیت بالایی برخوردار است (Baycan, 2010). شهر خلاق را می‌توان مکانی دانست که در آن نسبت بالایی از افراد خلاق وجود دارد، صنایع خلاق بخش‌های پیشرو در اقتصاد شهری هستند و محیطی خلاق از طریق زیرساخت‌های نرم و سخت فراهم می‌شود (Girard et al, 2011). چارلز لندری معتقد است؛ شهر خلاق یک روش جدید در برنامه‌ریزی شهری است که چگونگی اینکه مردم بتوانند، فکر، برنامه‌ریزی و عمل خلاقانه در شهرها داشته باشند را توضیح می‌دهد (Landry, 2000).

2012). به‌طورکلی شهر خلاق جنبشی نوین در برنامه‌ریزی و تجدید حیات شهری است و تعاریف مختلف آن را می‌توان به صورت‌های زیر دسته‌بندی کرد: الف- شهر خلاق به‌عنوان زیرساخت فرهنگی و هنری- رویکرد یونسکو ب- شهر خلاق به‌عنوان اقتصاد خلاق (صنایع خلاق)- جان هاوکینز ج- شهر خلاق به‌عنوان مترادفی با طبقه خلاق- فلوریدا د- شهر خلاق به‌عنوان مکانی که فرهنگ خلاقیت را پرورش می‌دهد- سیاست‌گذاری لندری. این چهار تعریف اگرچه متمایز هستند، متقابلاً ناسازگار نیستند. اقتصاد خلاق جان هاوکینز ساختمان اقتصادی جنبش شهر خلاق را تشکیل می‌دهد که به‌وسیله مرکز مجموعه‌ای از صنایع خلاق تعریف می‌گردد. ریچارد فلوریدا راهبردی در جهت حمایت از این اقتصاد بر پایه شناسایی و بهره‌برداری از قدرت جاذبه مکان برای جذب طبقه خلاق (خالقان خلاقیت) ارائه می‌دهد. لندری و بیانچینی راه‌هایی برای شهرداری‌ها در جهت نوآوری در عمل برنامه‌ریزی و حکمروایی به‌منظور خلق محیط‌های شهری که همکاری و فعالیت‌های خلاق را پرورش می‌دهند، ارائه می‌کنند. باین‌وجود تطبیق تعاریف و رویکردهای مذکور با ویژگی‌های نظریه مشخص می‌سازد، یافته‌های ریچارد فلوریدا تنها نظریه مشخص در این زمینه است و سایر موارد را می‌توان در عناوین نظر، دیدگاه، توصیه و دستورالعمل، سیاست و... دسته‌بندی کرد که ویژگی‌های نظریه و روش علمی را ندارند.

فلوریدا به دنبال پاسخ به این سؤال است که "واقعاً چه چیزی باعث توسعه شهری-منطقه‌ای بخصوص توسعه اقتصادی آن می‌شود؟ او مطرح می‌کند که در تفکر رایج و تحقیقات صورت‌گرفته در اقتصاد، جغرافیا و علوم اجتماعی به‌طورکلی، محرک اصلی توسعه اقتصادی، افراد بسیار ماهر و تحصیل‌کرده هستند، چیزی که برخی‌ها آن را استعداد و برخی سرمایه انسانی می‌نامند (Florida, Mellander & Stolarick, 2008: 615). فلوریدا مطرح می‌کند که در تحقیقاتش به دنبال دو سؤال کلیدی است که بحث‌های قابل‌توجهی در مورد آنها وجود دارد. اول وی نقش استعداد (سرمایه انسانی و سرمایه خلاق) در توسعه منطقه‌ای (به‌ویژه توسعه اقتصادی) را مورد تأکید قرار می‌دهد. فلوریدا بیان می‌کند همچنان که تحقیقات نشان می‌دهد استعداد (سرمایه انسانی و سرمایه خلاق) باعث رشد اقتصادی می‌شود، همچنین تحقیقات نشان می‌دهد سطوح سرمایه انسانی در مکان‌های مختلف، متفاوت و ناهمگون است و این سؤال دوم فلوریدا را شکل می‌دهد. دقیقاً چه عواملی در وهله اول توزیع جغرافیایی استعداد را شکل می‌دهند؟ در این زمینه سه نظریه مختلف ارائه شده است. اولی استدلال می‌کند که دانشگاه‌ها نقش کلیدی در ایجاد مزیت‌های اولیه در سرمایه انسانی ایفا می‌کنند (Glaeser et al, 2001). دومی استدلال می‌کند که امکانات رفاهی در جذب و حفظ خانواده‌های دارای تحصیلات عالی و مهارت بالا نقش دارند (Glaeser et al, 2001; Clark, 2003; Shapiro, 2006). نظریه سوم استدلال می‌کند که مدارا و گشودگی در برابر تنوع مهم است (Florida, 2002). فلوریدا بیان می‌کند این سه رویکرد در تقابل با یکدیگر نیستند و به‌احتمال زیاد نقش مکمل در توزیع جغرافیایی استعدادها و توسعه منطقه‌ای دارند. از لحاظ روش‌شناسی نیز فلوریدا از مدل‌های کمی همچون معادلات ساختاری، تحلیل مسیر، رگرسیون و همبستگی استفاده می‌کند. فلوریدا این مدل را در بستر ۳۳۱ متروپلیتن ایالات متحده به آزمون می‌گذارد (Florida et al., 2008:617). یافته‌های فلوریدا نشان می‌دهد استعداد (سرمایه انسانی و سرمایه خلاق) تأثیر عمیقی بر

اقتصاد شهری-منطقه‌ای (درآمد و دستمزد) دارد. همچنین در کنار این متغیر اصلی فلوریدا متوجه می‌شود تکنولوژی و تسامح نیز بر توسعه‌ی اقتصاد شهری-منطقه‌ای تأثیر گذارند. در ادامه فلوریدا بر تبیین عوامل مؤثر بر جغرافیای طبقه خلاق می‌پردازد و به این نتیجه می‌رسد تسامح و تنوع مکان یکی از عوامل تأثیرگذار بر جغرافیای نابرابر طبقه خلاق در ایالات متحده است. همچنین فلوریدا به نقش دانشگاه در جذب افراد خلاق اشاره می‌کند. فلوریدا به ارتباط بالای شاخص تکنولوژی و طبقه خلاق اشاره می‌کند. در نهایت فلوریدا به نقش کیفیت مکان در جغرافیای نابرابر طبقه خلاق اشاره می‌کند و از آن به‌عنوان تی چهارم توسعه اقتصاد منطقه‌ای یاد می‌کند و نام آن را دارایی‌های محلی^۲ می‌گذارد (فلوریدا، ۱۳۹۹: ۲۴۷).

متناسب با ادبیات نظری شکل گرفته در کشورهای مختلف جهان، مفاهیم مرتبط با خلاقیت در مطالعات شهری-منطقه‌ای ایران نیز بیشتر با مفهوم شهر خلاق گره خورده است و هم در جامعه آکادمیک و هم نظام سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مورد استقبال واقع شده است. این استقبال به‌صورت پژوهش‌ها و طرح و برنامه‌های نظری و عملیاتی به منصفه ظهور رسیده است. ولی مسئله اساسی اینجاست که باگذشت بیش از ۱۰ سال از ورود این مفهوم به ادبیات برنامه‌ریزی ایران، هنوز این مفهوم و ابعاد آن به‌درستی تبیین نگردیده و خود این مسئله باعث به‌وجود آمدن مشکلات عمده نظری و روش‌شناختی در نگرش به مبحث شهر خلاق شده است. بررسی‌های اولیه نشان می‌دهد مفهوم شهر خلاق در تحقیقات داخلی فاقد دقت نظرهای نظری و روش‌شناختی بوده و توجه به جولنب مختلف این مفهوم و پرهیز از خلط رویکردهای مختلف در ارتباط با این مفهوم ضروری است. بعلاوه به‌رغم رشد کمی انتشار مقالات در حوزه شهر خلاق به ارزیابی و نقد آنها توجهی نشده است. مواجهه با دامنه گسترده و متنوع نظریات و دیدگاه‌ها در باب شهر خلاق بخصوص در تحقیقات داخلی نیازمند نقادانه اندیشیدن است. پژوهش حاضر بازخوانی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق از منظر انتقادی است. نقد و بازخوانی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق در ایران از ضرورت‌های مهم نظری در مطالعات شهری است که از سویی به بازخوانی این پژوهش‌ها دامن می‌زند، ضمن اینکه یک مطالعه به یک تلاش تک افتاده محدود نمی‌شود و سایر پژوهش‌ها می‌تواند از نقطه پایان این تحقیقات آغاز شود و در دام کاستی‌های آثار موجود نیفتد. به طور مشخص این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال کلیدی است که عوامل مؤثر بر سوء فهم و به‌وجود آمدن مشکلات عمده نظری و روش‌شناختی در نگرش به شهر خلاق کدام‌اند؟

۲. روش‌شناسی پژوهش

مواجهه انتقادی با یک متن مستلزم فراهم آوردن مبانی معرفت‌شناختی و نظری برای توجیه موضع نقادانه است. نقد در این مقاله در گام اول کاستی‌ها و ناسازگاری‌های نظری را مورد توجه قرار می‌دهد و در گام بعد علاوه بر آشکارسازی‌ها تعلقات معرفتی و روش‌شناختی پژوهش‌ها، کاستی‌ها و ناسازگاری‌های پژوهش‌ها در بعد روشی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

روش پژوهش حاضر برای نقد بنا به ماهیت و روش پاسخ‌دهی به مسئله تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی با رویکرد انتقادی و از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده می‌کند در این تحقیق گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای-اسنادی از پایگاه‌های اطلاعات علمی برای گردآوری پژوهش‌های مرتبط با "شهر خلاق" است. واحد تحلیل را متن پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق و جامعه آماری مورد مطالعه پژوهش را نیز آثار پژوهشی مرتبط با شهر خلاق تشکیل می‌دهد. برای نقد و بررسی تحقیقات صورت گرفته مرتبط با شهر خلاق در ایران از پایگاه مگ ایران استفاده گردید. در همین راستا ۵۸ مقاله علمی-پژوهشی که دسترسی تمام متن به آنها فراهم گردید مورد نقد و بررسی قرار گرفت (پیوست ۱). از لحاظ زمانی مقالات در فاصله زمانی از سال ۱۳۸۹ تا ۱۴۰۰ قرار داشته‌اند.

این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی بهره می‌برد. تحلیل محتوای کمی و کیفی یکی از روش‌هایی است که در متون علمی از جمله مقالات، پژوهشگر را قادر می‌سازد تا حجم زیادی از اطلاعات را به منظور بررسی نظام‌مند جنبه خاصی از داده‌ها به منظور شناسایی الگوها، مقوله‌ها، نگرش‌ها و معانی آشکار و پنهان آن داده‌ها، در نظر گیرد. جهت تحلیل محتوای پژوهش‌های مذکور در بعد نظری؛ مسائل مربوط به پیشینه و چارچوب نظری پژوهش‌ها مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرند. در بعد روش‌شناختی نیز شناسایی گفتمان اثبات‌گرایی/ابطال‌گرایی، تفسیری و انتقادی یا کمی‌گرایی و کیفی‌گرایی حاکم بر پژوهش‌ها و اتخاذ یک روش صحیح و تعهد به اصول اجرایی هر یک از این گفتمان‌ها مدنظر است. همچنین در بعد روش، شاخص‌هایی همچون "منبع شاخص‌های بکار رفته در پژوهش/روش رسیدن به شاخص‌ها"، "اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی محتوایی، روایی صوری، روایی سازه و پایایی)"، "ابعاد بکار رفته" و "نحوه سنجش شاخص‌ها"، "شیوه گردآوری داده‌ها"، "واحد سنجش و تحلیل مطالعه" مورد بررسی قرار می‌گیرند. جهت تحلیل محتوای کیفی مقالات هم از نتایج شاخص‌های مورد بررسی مذکور و نتایج تحلیل محتوای کمی استفاده می‌شود و هم به فراسوی واژه‌ها یا محتوای عینی متون پرداخته می‌شود و تم‌ها و الگوهای آشکار و پنهان از موضع انتقادی استخراج می‌شوند. در این تحقیق تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار مورد استفاده قرار می‌گیرد. در تحلیل محتوای جهت‌دار از نظریه‌های اصیل موضوع مورد بررسی در زمینه نقد روش‌شناسی و معرفت‌شناسی و یافته‌های نظری پژوهش‌های مورد بررسی استفاده می‌شود. فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش تحلیل محتوا به این شرح بوده است: تلخیص متن؛ کدهای باز، تعیین مقوله‌ها و در نهایت کدهای محوری. برای اجرای فرایند تحلیل محتوای کمی و کیفی از نرم‌افزار اکسل و Analytis PRO 2020 MAXQDA استفاده شده است.

۳. یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش در دو حوزه نظری (مسائل مربوط به پیشینه/چارچوب نظری) و روش‌شناختی (مسائل مربوط به روش‌شناسی) ارائه می‌گردد.

۳.۱. مسائل مربوط به پیشینه، چارچوب نظری؛ نقد نظری پژوهش‌ها

برقراری ارتباط منطقی میان اطلاعات پژوهش‌های قبلی با مسئله تحقیق، دستیابی به چارچوب نظری و یا تجربی برای مسئله تحقیق و آشنایی با روش‌های تحقیق مورداستفاده در پژوهش‌های گذشته از جمله مهم‌ترین کاربردهای پیشینه و مبانی نظری در یک تحقیق است. هرگونه عدم تشریح و تبیین دقیق این بخش یا سوءتعبیر و تفسیر در آن بخصوص در زمینه نظریات موجود در یک موضوع به‌مثابه معماری نادرستی خواهد بود که با خشت کجی بنا نهاده شده و زمینه انحراف در یک زمینه و موضوع را فراهم خواهد آورد. در همین راستا پیشینه پژوهش و چارچوب نظری پژوهش لازم است به‌صورت توصیفی، تحلیل و انتقادی تدوین شود تا از یک سو امکان درک صحیح و دقیق دانش شکل‌گرفته در یک موضوع و بحث را میسر سازد و از سوی دیگر نقاط قوت، ضعف و کاستی آنها را تصریح نماید تا مبنای استواری را برای پژوهش‌های جدید فراهم نماید. در این بخش از تحلیل محتوای پیشینه و چارچوب نظری پژوهش‌های مورد بررسی با رویکرد انتقادی، ۷ تم به دست می‌آید که ریشه‌های سوءتعبیر و تفسیر شهر خلاق در بعد نظری را تبیین می‌کند.

۱- عدم تبیین دقیق نظام مفهومی شهر خلاق و به‌تبع عدم تفکیک بین تعاریف مختلف شهر خلاق

نقد و بررسی مطالعات حاکی از آن است که تعریف واحدی از مفهوم شهر خلاق ارائه نشده است و تحقیقات در ارتباط با تعریف اشکال دارند: بدین معنا که گاهی عدم مطابقت تعریف با نظریه واضح آن، عدم دقت در اجزای این مفهوم و گزینش دلخواهانه عناصر آن (بدون استدلال و تشریح منطقی انتخاب یک تعریف خاص یا مؤلفه‌های ویژه یک نظریه) این مطالعات را مسئله‌مند ساخته است که ریشه در چارچوب و مبانی نظری پژوهش‌ها دارد. از نظر مریام مبنای و چارچوب نظری عبارت است از مدل‌ها و نظریه‌های حاکم بر یک موضوع خاص. از نظر وی مبانی نظری نوعی تئوری محوری است که این تئوری بر هر جنبه‌ای از مطالعه تأثیر می‌گذارد (Merriam, 1998, 47-68). رابوچ و ریگان مبنای و چارچوب نظری را به‌عنوان "نظریه‌های رسمی که در کارهای تجربی استفاده شده‌اند" تعریف می‌کنند (Ravitch & Riggan, 2012, 12). همچنین آنفرا و مرتز مبنای و چارچوب نظری را به‌عنوان نظریه‌های تجربی در سطوح مختلف تعریف می‌کنند که برای درک پدیده‌ها اعمال می‌شود (Anfara & Mertz, 2015, 30). آنچه تمامی این تعاریف و سایر تعاریف در تعریف مبنای نظری اشتراک دارند، مفهوم نظریه است. طبق تعریف کرلینجر از نظریه که یک تعریف پذیرفته شده در ادبیات روش‌شناسی تحقیق بخصوص در علوم انسانی و اجتماعی است، نظریه عبارت است از: مجموعه‌ای از سازه‌ها (مفاهیم)، تعاریف و گزاره‌های به هم مرتبط است که از طریق مشخص ساختن روابط بین متغیرها، باهدف تبیین و پیش‌بینی پدیده‌ها، دید نظام‌یافته‌ای از پدیده‌ها ارائه می‌کند (کرس ول، ۲۰۰۹).

ریشه بسیاری از سوءتفسیرها در زمینه شهر خلاق در همین بخش قرار دارد و هدف از ارائه تعریف مبنای نظری در ابتدای این بخش این بود تا به طور دقیق مشخص شود منظور از مبانی نظری و نظریه چیست. چرا که بسیاری از انحرافات در نگرش به مفهوم شهر خلاق از همین نکته شروع می‌شود و تحقیقات مفاهیمی غیر از نظریه را به‌عنوان

پشتیبان نظری انتخاب می‌کنند که با تعاریف مبانی نظری و نظریه سازگار نیست. تعاریف مختلف شهر خلاق را می‌توان از منظر مفاهیمی همچون برنامه، سیاست، دستورالعمل، رویکرد، دیدگاه و نظریه دسته‌بندی کرد. موضوعی که مقالات مروری در نگرش به مفهوم شهر خلاق مورد توجه قرار نداده‌اند. نکته مهم‌تر اینکه در دسته‌بندی ارائه شده از تعاریف شهر باید دید که کدام یک از این دسته‌بندی‌ها از روش علمی تبعیت می‌کنند و ویژگی‌های روش علمی را دارند. طبق تعریف کرلینجر از روش علمی که مناسب با احوالات علوم انسانی و اجتماعی است «روش علمی، فرایندی نظام‌یافته، کنترل شده، تجربی و انتقادی در باره پدیده‌ها است که روابط احتمالی بین آنها، به‌وسیله نظریه و فرضیه هدایت می‌شود» (کرلینجر، ۱۳۷۷، ج ۱). بر همین اساس آنچه می‌تواند در تحقیقات علمی به‌عنوان مبانی و چارچوب نظری قرار گیرد و بر پایه روش علمی است، نظریه است. در بین چهار تعریف کلی شهر خلاق، تنها نظریه طبقه خلاق فلوریدا است که می‌توان ویژگی‌های روش علمی و نظریه را در آن یافت و به‌ویژه به رد یا اثبات آن پرداخت. موضوعی که سایر تعاریف‌ها ارائه شده از آن برخوردار نیستند. رویکرد یونسکو نسب به شهر خلاق از نوع برنامه و توصیه است و منجر به دستورالعمل‌هایی برای شهرها می‌گردد که متمرکز به ثمر نیز هست اما نمی‌توان برنامه و دستورالعمل را به‌عنوان چارچوب نظری و نظریه پشتیبان یک کار پژوهشی برگزید. رویکرد لندری به شهر خلاق در حوزه سیاست‌گذاری قابل بررسی است و گزاره‌های بکار گرفته شده از نوع "بایدها و نبایدها" است که با روش علمی قابل رد یا اثبات نیست. در این زمینه می‌توان به تعریف ارل بیبی از نظریه علمی اجتماعی اشاره کرد که بیان می‌کند "در واقع نظریه علمی اجتماعی با آنچه «هست» سروکار دارد، نه با آنچه «باید باشد»" (Babbie, 2020: 12). این معضل را می‌توان تحت عنوان "اتخاذ مبانی و چارچوبی غیر از ویژگی‌های نظریه و روش علمی" نیز توسط پژوهش‌ها یادکرد. در واقع می‌توان این‌گونه عنوان نمود که در مواجهه با یک مسئله و موضوع و شروع یک پژوهش و بررسی پیشینه آن، باید بین نظر، دیدگاه، نظریه، برنامه، توصیه، دستورالعمل، سیاست و... که توسط محققان آن حوزه ارائه شده است تفکیک قائل شد. تفکیک بین این موارد نیازمند تسلط به روش علمی و روش‌شناسی آن است. آنچه از بین موارد مذکور می‌تواند به‌عنوان چارچوب نظری و پشتیبان نظری تحقیق باشد نظریه‌ها هستند. نظریه‌ها در تبیین پدیده مورد بررسی، تدوین فرضیات، ارائه مدل مفهومی، تعریف عملیاتی متغیرها، تعیین روابط بین متغیرها، اخذ یک روش‌شناسی، مقایسه یافته‌ها با نظریه‌ها می‌تواند به کمک محققان آید موضوعی که سایر موارد نمی‌توانند آن را ارائه دهند چرا که ویژگی‌های روش علمی را ندارند. در بررسی آثار محققان اصلی در زمینه شهر خلاق مشخص گردید، تحقیق ریچارد فلوریدا از ویژگی‌های نظریه و روش علمی برخوردار است که در بخش پیشینه نظریه ایشان تشریح و تبیین شد. بر اساس پایگاه Google Scholar آثار فلوریدا در کتاب‌های "شهرها و طبقه خلاق" "ظهور طبقه خلاق" و مقاله "درون جعبه سیاه توسعه منطقه‌ای - سرمایه انسانی، طبقه خلاق و تسامح" که به تشریح نظریه وی می‌پردازند بیش از ۴۵ هزار استناد داشته است که حاکی از اهمیت و تأثیرگذاری فوق‌العاده نظریه وی است. اما عدم تشریح و تبیین دقیق و ناقص نظریه فلوریدا در بخش پیشینه تحقیقات داخلی، یکی دیگر از موضوعات مهم در سوء فهم مبحث شهر خلاق است که در بخش بعدی تبیین می‌گردد.

۲- عدم تشریح و تبیین دقیق نظریه فلوریدا: یکی دیگر از موضوعات، عدم تشریح و تبیین دقیق نظریه فلوریدا است. تقریباً همه پژوهش‌های مورد بررسی در بخش پیشینه از فلوریدا به‌عنوان یکی از نظریه‌پردازان اصلی شهر خلاق یاد کرده‌اند. به‌طوری‌که مقالات از فلوریدا به‌عنوان فردی که نخستین بار واژه شهر خلاق را بکار برده، یاد کرده‌اند. همچنین به نقل از فلوریدا شاخص‌های شهر خلاق را سه تی استعداد، تکنولوژی و تسامح مطرح کرده‌اند. درحالی‌که بر اساس نظریه فلوریدا که در بخش‌های بالا به‌وضوح تبیین گردید، نگرش مقالات مروری نسبت به نظریه فلوریدا تقلیل‌گرایانه بوده و باعث عدم درک صحیح نظریه وی گردیده است. مسئله محوری (اینکه فلوریدا به دنبال چه مسئله‌ای است)، جغرافیایی (فضایی) اندیشیدن، روش‌شناسی نظریه فلوریدا، واحد سنجش و تحلیل و مکان ارائه نظریه، نظریه محوری و به‌کارگیری روش علمی موضوعاتی هستند که در تحقیقات داخلی مورد توجه واقع نشده است و باعث سوء تفسیر نظریه فلوریدا گردیده است.

۳- پیش فرض گرفتن یافته‌های نظریه فلوریدا در بستر کشور ایران: پژوهش‌ها شاخص‌های مورد اشاره فلوریدا را به‌عنوان شاخص‌های شهر خلاق در نظر گرفته‌اند. اما در زمینه به‌کارگیری شاخص‌های شهر خلاق فلوریدا و سایر شاخص‌ها چندین اشکال اساسی وجود دارد. برای توضیح این مسئله اساسی باید دوباره به نظریه فلوریدا و روند ارائه نظریه وی مراجعه کنیم. نظریه فلوریدا در پاسخ به این سؤال که چه عواملی جغرافیای نابرابر طبقه خلاق و توسعه منطقه‌ای را شکل می‌دهند، با استفاده از یک روش‌شناسی مبتنی بر تبیین در گفتمان اثبات‌گرایی به این نتیجه می‌رسد که عواملی همچون استعداد، تکنولوژی، تسامح و امکانات و دارایی‌های محلی بیشترین تأثیر را در توضیح جغرافیای نابرابر طبقه خلاق و توسعه منطقه‌ای در بستر متروپلیتن‌های ایالات متحده دارد. او این‌طور نتیجه می‌گیرد که شهرها و مناطقی که در ۴ متغیر استعداد، تکنولوژی، تسامح و دارایی‌های محلی عامل دست بالا را داشته باشند در رقابت‌پذیری آینده شهرها و مناطق و حرکت به سمت رشد اقتصادی موفق عمل خواهند کرد و می‌توانند عنوان شهر خلاق پذیرند. برخلاف روشی که فلوریدا برای ارائه نظریه خود و دستیابی به شاخص‌های شهر خلاق ارائه می‌دهد، تحقیقات داخلی یافته‌های او را که در بستر ایالات متحده به‌دست‌آمده برای شهرها و مناطق ایران بدون آزمون کردن آن یافته‌ها بکار می‌گیرند.

۴- اشاره به شاخص‌هایی که تناقضاتی با ادبیات نظری دارند: یکی از شاخص‌های مهم برای این مقوله بحث سرمایه اجتماعی است. مراجعه به ۵۸ اثر مورد بررسی نشان می‌دهد این مبحث در ۱۷ اثر (۳۰ درصد پژوهش‌ها) به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های شهر خلاق معرفی شده است. اما شاخص سرمایه اجتماعی در ادبیات نظری بحث جایگاه متفاوتی دارد. فلوریدا در کتاب ظهور طبقه خلاق (بازبینی شده) به تحقیق رابرت کاشینگ جامعه‌شناس و متخصص آمار دانشگاه تگزاس اشاره می‌کند: "من در نسخه اصلی این کتاب، تحقیق رابرت کاشینگ، جامعه‌شناس و متخصص آمار سابق دانشگاه تگزاس را آوردم که مقایسه‌ای سیستماتیک از سه نظریه اصلی رشد منطقه‌ای (نظریه سرمایه انسانی گلازر، نظریه سرمایه اجتماعی پاتنام و نظریه سرمایه خلاق فلوریدا) انجام می‌دهد و به این نتیجه می‌رسد که سرمایه اجتماعی بر خلاف سرمایه انسانی و سرمایه خلاق رابطه منفی با توسعه فناوری و شاخص‌های اقتصادی دارد

(فلوریدا، ۱۳۹۹، ۲۲۵-۲۲۷). همچنین فلوریدا مطرح می‌کند بررسی طبقه خلاق در گروه‌های متمرکز تحقیقاتی و مصاحبه‌های انجام شده، نشان می‌دهد آنها علاقه کمی به زندگی در اجتماع محلی سرمایه اجتماعی نشان می‌دهند. در مقابل آنان به گشودگی، تنوع و توانایی بودن در نقش خودشان تمایل دارند" (فلوریدا، ۱۳۹۹، ۲۵۱)؛ در جمع‌بندی این بخش با توجه به مستندات بالا می‌توان بیان نمود که پژوهش‌های داخلی با اطلاق سرمایه اجتماعی به‌عنوان یکی از شاخص‌های شهر خلاق نه تنها به ادبیات نظری توجه کافی نداشته‌اند؛ بلکه خود آنها هم منطقی برای قرارداد این مؤلفه به‌عنوان یکی از ابعاد شهر خلاق، نداشته‌اند.

۵- استناد به شاخص‌هایی که در گزارش‌ها آمده و معتبر نیستند: تعدادی از پژوهش‌های داخلی به گزارش‌هایی خارجی استناد کرده‌اند که خود آن گزارش‌ها چندان معتبر نیستند و از دریچه ارزیابی‌های علمی عبور نکرده و روایی و پایایی ندارند. بررسی دقیق این موضوع نیازمند تبیین سیر تاریخی شاخص‌های ارائه شده برای سنجش خلاقیت است. در این راستا ۲۰ شاخص ترکیبی خلاقیت بین‌المللی تا سال ۲۰۲۱ شناسایی گردید. برای نقد و بررسی دقیق‌تر، این شاخص‌ها از لحاظ ابعاد تشکیل‌دهنده، زمینه مورد مطالعه، شیوه گردآوری داده‌ها، ارزیابی علمی^۳ و اعتبار مدل اندازه‌گیری بررسی شدند (جدول ۲).

جدول ۱. شاخص‌های ترکیبی بین‌المللی ارائه شده برای سنجش و ارزیابی خلاقیت

شاخص ترکیبی	زمینه مطالعه	شیوه گردآوری داده‌ها	ارزیابی علمی / تعداد استناد	اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی و پایایی)
شاخص خلاقیت فلوریدا (FCI)	مناطق مادرشهری آمریکا	داده‌های آماری	در کتاب‌ها و مقالات متعدد- ۴۵۳۵۳ استناد	نظریه‌پردازی و تبیین روابط بین متغیرها
شاخص زندگی فرهنگی (CLI)	بدون مطالعه موردی	-	در سطح گزارش ۴۲ استناد	-
شاخص خلاقیت اروپا (F-ECI)	۱۴ کشور اروپایی و ایالات متحده	داده‌های آماری	در سطح گزارش ۳۰ استناد	ندارد- پیش فرض گرفتن مدل فلوریدا
شاخص خلاقیت هنگ‌کنگ (HKCI)	هنگ‌کنگ	داده‌های آماری	گزارش تهیه شده توسط نهادها و سازمان‌ها	ندارد
شاخص جوامع خلاق (CCI)	سیلیکون‌ولی	پیمایش- ۱۰۰۷ نفر	گزارش ۱ استناد	ندارد
شاخص خلاقیت شاربلی (ShCI)	۲۰ شهر انگلستان	داده‌های آماری	گزارش ۳ استناد	-
شاخص خلاقیت اروپایی (خلاقیت فرهنگ مینا) (ECI)	کشورهای اروپایی بدون بررسی	-	گزارش برای کمیسیون اروپا	ندارد

۳ برای ارزیابی علمی، چاپ یافته‌ها در نشریات علمی معتبر و تعداد استنادات بر اساس پایگاه google scholar محاسبه گردیده است.

شاخص ترکیبی	زمینه مطالعه	شیوه گردآوری داده‌ها	ارزیابی علمی / تعداد استناد	اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی و پایایی)
	تجربی		۱۹ استناد	
شاخص خلاقیت بالتیمور (BCI)	بالتیمور	داده‌های آماری	مقاله JCR-Q1 ۹۹ استناد	ندارد
شاخص خلاقیت چک (CzCI)	مناطق کشور چک	داده‌های آماری	مقاله Scopus-Q2 ۲۳ استناد	ندارد
شاخص حیات خلاق (CVI)	ایالت واشنگتن	داده‌های آماری	گزارش ۳ استناد	ندارد
شاخص شبکه خلاق (CGI)	بدون مطالعه موردی	-	گزارش ۳ استناد	ندارد
شاخص شهر خلاق لندری (L-CCI)	۲۰ شهر از مناطق مختلف جهان	داده و روش پیمایشی	گزارش و کتاب ۹۹ استناد	ندارد
شاخص خلاقیت جهانی (GCI)	۱۳۹ کشور جهان	داده‌های آماری	گزارش ۱۷۸ استناد	دارد
شاخص شهر خلاق (CCI)	۶ شهر از استرالیا، آلمان و انگلستان	داده‌های آماری	گزارش ۳۲ استناد	ندارد
شاخص فضای خلاق (CSI)	۲۶ کشور اروپایی	داده‌های آماری	مقاله Scopus-Q2 ۶۹ استناد	تحلیل عاملی اکتشافی
شاخص اقتصاد خلاق (CEI)	۳۴ کشور اروپایی	داده‌های آماری	مقاله DOAJ ۷۲ استناد	تحلیل چندمتغیره، تحلیل عاملی
شاخص خلاقیت ۳ تی اروپایی	۲۸ کشور اروپایی	داده‌های آماری	مقاله Scopus-Q2 ۱۰ استناد	تحلیل چندمتغیره، تحلیل عاملی
شاخص خلاقیت شهرهای پرتغال (CIPC)	شهرهای پرتغال	داده‌های آماری	مقاله JCR-Q2 ۲۴ استناد	تحلیل چندمتغیره، تحلیل عاملی
شاخص شهرهای فرهنگی و خلاق (CCCI)	شهرهای اروپایی	داده‌های آماری	مقاله JCR-Q1 ۷۰ استناد	ندارد
شاخص جدید خلاقیت کشورها و مناطق اروپایی	کشورهای اروپایی	داده‌های آماری	مقاله JCR-Q1 ۷ استناد	تحلیل عاملی

بررسی ۲۰ شاخص ترکیبی خلاقیت نشان می‌دهد پیش‌فرض گرفتن یافته‌های فلوریدا، عدم تشریح و تبیین دقیق نظریه فلوریدا و به‌طور کلی تقلیل مدل تبیینی فلوریدا به مدل اندازه‌گیری از مهم‌ترین مشکلات روش‌شناختی حاکم بر پژوهش‌های مورد بررسی در جدول ۲ است.

از ۲۰ شاخص ترکیبی خلاقیت، ۱۸ شاخص ترکیبی دارای مطالعه موردی در سطح شهرها، مناطق و کشورهای مختلف جهان هستند و تنها ۳ شاخص بدون مطالعه موردی و در سطح نظری است. در این میان بالاترین فراوانی از لحاظ زمینه مورد مطالعه با ۱۱ شاخص ترکیبی برای شهرها و کشورهای اروپایی ارائه شده است. از لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها، ۱۷ شاخص ترکیبی از داده‌های آماری ارائه شده توسط سازمان‌ها و نهادهای رسمی و معتبر و تنها یک شاخص از روش‌های پیمایشی برای گردآوری داده‌ها استفاده می‌کند. شاخص ارزیابی علمی نشانگر این موضوع است که شاخص ترکیبی ارائه شده، توسط مراجع علمی به طور خاص نشریات علمی معتبر مورد ارزیابی و تأیید واقع گردد. بررسی ۲۰ شاخص ترکیبی ارائه شده نشان می‌دهد که ۱۱ شاخص ترکیبی خلاقیت در سطح گزارش ارائه شده برای سازمان‌ها و نهادها هستند و مورد ارزیابی علمی واقع نشده‌اند. در مقابل ۹ شاخص ترکیبی از فیلتر ارزیابی علمی نشریات علمی گذشته و مورد تأیید قرار گرفته‌اند. از این بین تنها ۵ شاخص ترکیبی در نشریات معتبر علمی JCR-Q1 مورد پذیرش و تأیید قرار گرفته‌اند.

در بین معیارهای بررسی شاخص‌های ترکیبی، اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی و پایایی) را می‌توان از مهم‌ترین معیارهای ارزیابی شاخص‌های ترکیبی و در اینجا شاخص ترکیبی خلاقیت و شهر خلاق دانست. به‌طور کلی اعتبار مدل اندازه‌گیری این موضوع را مطرح می‌سازد که ساخت یک شاخص ترکیبی یا یک مدل اندازه‌گیری برای اندازه‌گیری یک مفهوم انتزاعی (در اینجا شهر خلاق) به معنی گردآوردن تعدادی شاخص دور یک مفهوم نیست؛ بلکه از یک منطق علمی بر اساس روش علمی تبعیت می‌کند. همچنان که فلوریدا از طریق تبیین عوامل مؤثر بر رشد و شکوفایی اقتصادی شهرها و مناطق و تعیین روابط بین متغیرها به شاخص‌های مدنظر می‌رسد. اما در ادامه سایر شاخص‌های ترکیبی بدون آزمون کردن این مدل یافته‌های آن را پیش‌فرض می‌گیرند. حتی با نادیده گرفتن این موضوع، اشکال دوم در بحث روایی و پایایی سازه‌ها و مدل‌های اندازه‌گیری نمایان می‌شود. بررسی ۲۰ شاخص خلاقیت ترکیبی نشان می‌دهد تنها ۷ مورد آنها از روش‌هایی برای تأیید روایی و پیلایی مدل اندازه‌گیری استفاده نموده‌اند. ۱۴ شاخص ترکیبی خلاقیت از روایی و پایایی مدل اندازه‌گیری برخوردار نیستند و این نشانگر عدم اعتبار مدل آنهاست. نکته جالب توجه اینکه از بین ۱۴ شاخص ترکیبی خلاقیت که از روایی و پایایی برخوردار نیستند مربوط به گزارش‌ها هستند و این نشان می‌دهد گزارش‌ها نه تنها مشکل ارزیابی علمی را دارند؛ بلکه مشکلات محتوایی و روش‌شناختی متعددی همچون روایی و پایایی مدل اندازه‌گیری دارند. در این بین استناد پژوهش‌ها داخلی به این گزارش‌های فاقد روایی و پایایی و روش‌شناختی صحیح، آنها را بیشتر مسئله‌مند کرده است. در این زمینه به می‌توان به شاخص خلاقیت هنگ‌کنگ و شاخص خلاقیت اروپایی ... اشاره کرد که شاخص‌های ارائه شده توسط آنها دارای روایی و پایایی نبوده و مورد ارزیابی علمی قرار نگرفته است.

۶- تفاوت شاخص‌های استخراج شده از حوزه هست‌ها و باید‌ها: این موضوع تا حدودی در بخش‌های بالا مورد بررسی قرار گرفت و ذکر گردید گزاره‌های از نوع "بلیدها و نبلیدها" با روش علمی قلیل رد یا اثبات نیست و به‌طور کلی ویژگی‌های روش علمی را ندارد. در این زمینه به تعریف ارل بی از نظریه علمی اجتماعی اشاره شد که

بیان می‌کند "در واقع نظریه علمی اجتماعی با آنچه «هست» سروکار دارد، نه با آنچه «باید باشد»" (Babbie, 2020: 12). با این وجود تعدادی از پژوهش‌های داخلی از حوزه‌های بایدها و نبایدها به دنبال تحقق شاخص‌های شهر خلاق بوده‌اند. ولی وقتی فلوریدا و سایرین از شهر خلاق و شاخص‌های آن صحبت می‌کنند شهری هست که در دنیای واقع وجود دارد و شاخص‌های آن از صورت‌بندی پدیده در قالب نظریه استخراج شده است.

۷- بحث بومی‌سازی نظریه‌ها، مبحث شهر خلاق: بومی‌سازی نظریه در بحث شهر خلاق در تحقیقات داخلی به ارائه شاخص‌های محقق ساخته از نوع بایدها و نبایدها منتهی شده است که صحیح نیست. بلکه در ابتدا باید نظریه و اجزاء آن را شناخت. به‌عنوان مثال وقتی صحبت از بومی‌سازی نظریه فلوریدا می‌شود باید هستی‌شناسی و روش‌شناسی آن را مورد توجه قرارداد. فلوریدا در تحقیقات خود به دنبال عواملی است که باعث توسعه شهری-منطقه‌ای می‌شوند. او به این نتیجه می‌رسد که یک نیروی انسانی خلاق که او آن را طبقه خلاق می‌نامد در ایالات متحده در حال ظهور است. در وهله اول باید دید این طبقه خلاق در ایران وجود دارد. در وهله بعد بومی‌سازی به معنای این است که ببینیم عواملی که بر جغرافیای طبقه خلاق و شکوفایی اقتصادی شهرها و مناطق امریکا تأثیر گذارند (۳ تی مشهور فلوریدا - استعداد، تکنولوژی-تسامح و تنوع- که تحقیقات داخلی به طور پیش‌فرض به‌عنوان شاخص‌های شهر خلاق در نظر می‌گیرند) در ایران نیز تأثیرگذارند یا اینجا عوامل دیگری وجود دارد.

۲.۳. مسائل روش‌شناختی پژوهش‌ها؛ نقد روش‌شناختی پژوهش‌ها

۱- کمی‌گرایی ناقص و سطحی؛ تأکید صرف بر سنجش و عدم ورود به بحث تبیین: تحلیل محتوای مقالات مورد بررسی نشان می‌دهد در مجموع ۴۷ درصد کارهای پژوهشی با روش سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق، ۱۶ درصد کارهای پژوهشی با روش اولویت‌بندی، وزن‌دهی و تعیین اهمیت شاخص‌های شهر خلاق، ۷ درصد با ارائه شاخص‌های محقق ساخته و بومی‌کردن شاخص‌ها، ۱۴ درصد با روش مروری و بسط ادبیات نظری و ۱۶ درصد با سایر روش‌ها به بررسی شهر خلاق پرداخته‌اند (پیوست ۱). همان‌طور که مشخص است عمده تحقیقات از دریچه سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق به مبحث شهر خلاق ورود نموده‌اند. بر این اساس در مقام نتیجه‌گیری از روش‌شناسی پژوهش‌ها می‌توان گفت پژوهش‌ها اغلب با روش توصیفی-تحلیلی و سنجش و مقایسه هستند و توصیف در خدمت تبیین قرار نگرفته است. تعلق نظری و چهارچوب مفهومی پژوهش‌ها مشخص نیست. فقدان تبیین در یک تحقیق به معنای فقدان اعتبار حکم است. با وجود اینکه پژوهش‌ها چهارچوب نظری و طرح روش‌شناختی ندارد، در مواردی به همبستگی یا رابطه میان برخی متغیرها حکم شده است که فاقد اعتبار است. بر این اساس پژوهش‌های حوزه شهر خلاق از روش‌شناسی مشخصی تبعیت نمی‌کنند و آنچه تحت عنوان روش تحقیق توصیفی-تحلیلی برای اغلب این پژوهش‌ها ذکر می‌گردد دچار یکی کمی‌گرایی سطحی و ناقص است که از مرحله سنجش عبور نمی‌کند و به مرحله تبیین نمی‌رسد. به‌طور کلی پژوهش‌های این حوزه از معرفت‌شناسی مشخصی تبعیت نمی‌کنند به‌طوری‌که حتی با توجه به ماهیت کمی نمی‌توان آنها را در گفتمان کمی‌گرایی و اثبات‌گرایی جای دهیم چرا که گفتمان کمی و پارادایم اثبات‌گرایی، چپستی، چگونگی و چرایی را، در بررسی

پدیده‌ها، مدنظر قرار می‌دهد؛ ولی آنچه از کمی‌گرایی در پژوهش‌های شهر خلاق موردنظر قرار می‌گیرد سطح اول آن یعنی سنجش است و چرایی‌ها کمتر موردتوجه قرار می‌گیرند.

برای نقد و بررسی روش انجام پژوهش‌ها نیز، این پژوهش‌ها ابتدا با معیارهای "منبع شاخص‌های بکار رفته در پژوهش / روش رسیدن به شاخص‌ها"، "اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی محتوایی، روایی صوری، روایی سازه و پایایی)"، "ابعاد بکار رفته"، "نحوه سنجش شاخص‌ها" و "واحد سنجش و تحلیل" مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲- مشخص نبودن منبع شاخص‌های بکار رفته در پژوهش / روش رسیدن به شاخص‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد از ۵۸ مقاله مورد بررسی در ۳۵ اثر (۶۰.۹ درصد) منبع شاخص‌های بکار برده شده در پژوهش مشخص نیست. بعلاوه در ۴۷ اثر (۷۸ درصد) شیوه رسیدن به شاخص‌ها مشخص نیست (پیوست ۱).

۳- مشکل مدل اندازه‌گیری و اعتبار مدل (روایی محتوایی، روایی سازه و پایایی): مفهوم و اهمیت ارزیابی روایی (Validity) و پایایی (Reliability) در آزمون‌ها و مدل‌های اندازه‌گیری در مطالعات شهری به اندازه کافی موردتوجه واقع نشده است و در پژوهش‌های شهر خلاق نیز به‌وضوح نمایان است. همان‌طور که در بررسی مقالات داخلی مشخص گردید، مقالات بیشتر به دنبال سنجش و اندازه‌گیری این مفهوم از طریق شاخص‌های شهر خلاق بوده‌اند؛ فارغ از این موضوع که منطق شاخص‌سازی یا به عبارت بهتر شکل‌گیری شاخص و اینکه شاخص به چه صورت با روش علمی به دست می‌آید، موردتوجه باشد. باید توجه داشت شهر خلاق مفهومی انتزاعی است که سنجش آن نیازمند مدل‌های اندازه‌گیری است. مدل‌های اندازه‌گیری متشکل از سازه‌هایی هستند که اطمینان و اعتبار این سازه‌ها و خود مدل‌های اندازه‌گیری از طریق روایی و پایایی آنها مشخص می‌گردد. روایی به معنی آن است که آیا روش انتخاب شده برای سنجش موضوع موردنظر مناسب است و آن را می‌سنجد یا نه. به عبارتی دیگر ابزار اندازه‌گیری تا چه حد خصیصه موردنظر را می‌سنجد. بدون آگاهی از اعتبار ابزار اندازه‌گیری نمی‌توان به‌دقت داده‌های حاصل از آن اطمینان داشت (ازکیا، ۱۳۸۲: ۵۰۰). پایایی نیز ناظر به این مسئله است که متغیرهای آشکار با چه دقتی متغیر نهفته موردنظر را اندازه‌گیری می‌کنند. این سؤال ناظر بر اعتبار یا پایایی متغیرهای آشکار است (حبیبی و عدن پور، ۱۳۹۶).

بررسی ۵۸ اثر مورد بررسی نشان می‌دهد ۴۲ اثر (۷۳ درصد) فاقد روایی محتوایی، ۴۵ اثر (۷۸ درصد) فاقد روایی سازه و ۴۰ اثر (۶۸ درصد) پژوهش‌ها فاقد پایایی و به‌طورکلی بیش از ۷۰ درصد پژوهش‌ها فاقد اعتبار مدل اندازه‌گیری و سازه هستند. همچنین سایر پژوهش‌ها که اعتبار مدل اندازه‌گیری را موردتوجه قرار داده‌اند در زمینه‌های زیر دچار اشکال بوده‌اند:

۱-۳- روایی محتوایی از طریق خبرگان: از ۵۸ اثر مورد بررسی، ۱۵ پژوهش اشاره کرده‌اند که روایی محتوایی آنها را کارشناسان و متخصصان تأیید نموده‌اند (پیوست ۱). بررسی این ۱۵ اثر نشان می‌دهد در ۹ مورد از اینها به ارائه عبارت کلیشه‌ای "از نظر متخصصان و خبرگان برای سنجش روایی پرسش‌نامه استفاده شده است" اکتفا نموده‌اند. درحالی‌که کم‌وکیف این کارشناسان، نحوه انتخاب آنها و روش دستیابی به نظرات کارشناسان در تحقیق مشخص

نشده است. اما تعداد ۶ اثر نیز تا حدودی به کم‌وکیف این کارشناسان پرداخته‌اند؛ ولی خبرگی این افراد در زمینه مورد بررسی احراز نگردیده است. یکی از نتایج عدم احراز خبرگی کارشناسان و متخصصان، ورود مقوله‌ها و شاخص‌هایی خواهد بود که ارتباط کم یا متناقضی با بحث شهر خلاق دارند و به‌نوعی گسست با ادبیات نظری رخ خواهد داد و زمینه برای شاخص‌هایی محقق ساخته و بدون پشتوانه فراهم خواهد آمد؛ چنان‌که در مورد سرمایه اجتماعی رخ داد.

۲-۳- روایی سازه: روایی سازه عبارت است از: «میزان صحت آزمون در اندازه‌گیری ساخت نظری یا ویژگی موردنظر» (Allen & Yen, 2001; 108) و به موضوع ساختار نظری سازه و انعکاس تجربی آن در وسیله اندازه‌گیری اشاره می‌کند. در بحث روایی سازه این موضوع مطرح می‌شود که سنج‌ها تا چه حد بر محور سازه نظری گرد هم می‌آیند و آن را آشکار کنند. معمولاً باید بین سنج‌ها همبستگی مناسبی باشد تا در یک محور قرار گیرند. باتوجه‌به اینکه در ادبیات نظری شهر خلاق یک نوع ساختار نظری وجود دارد، یکی از روش‌های مطلوب برای بررسی روایی سازه استفاده معادلات ساختاری در قالب مدل اندازه‌گیری است. نکته مهم است اینکه قبل از استفاده از معادلات ساختاری و بررسی روایی سازه از طریق تحلیل عاملی، باید سازه‌ها و سنج‌ها به‌دقت باتوجه‌به ادبیات نظری یا از طریق خبرگان احراز صلاحیت شده شکل بگیرند تا زمینه شکل‌گیری خطا کاهش یابد. بررسی روایی سازه در ۵۸ اثر مورد بررسی نشان می‌دهد، تنها ۹ اثر از طریق تحلیل عاملی اکتشافی (۶ اثر) و مدل معادلات ساختاری (۳ اثر) به بررسی روایی سازه پرداخته‌اند. باین‌وجود این پژوهش‌ها فاقد روایی محتوایی و نبود منبع و مرجع برای شاخص‌های بکار گرفته شده بوده‌اند (پیوست ۱).

۴- شیوه گردآوری داده‌ها: بررسی ۲۰ شاخص خلاقیت بین‌المللی ارائه شده در جدول ۲ نشان می‌دهد از ۱۷ شاخص ترکیبی که از مطالعه موردی برخوردار بوده‌اند، شیوه گردآوری داده همه آنها داده‌های عینی بوده است. اما در مطالعات داخلی از ۵۸ اثر، ۲۷ اثر از شیوه‌های پیمایشی (به‌خصوص پرسش‌نامه) برای گردآوری داده‌هایی که ماهیت عینی دارند، استفاده نموده‌اند (پیوست ۱).

۵- واحد سنجش و مقیاس مورد بررسی: آنچه در ادبیات نظری شهر خلاق واضح است اینکه واحد سنجش و تحلیل را مکان تشکیل می‌دهد؛ به‌طوری‌که از ۲۰ شاخص ترکیبی خلاقیت بین‌المللی ارائه شده در جدول ۲، واحد سنجش و تحلیل آنها مکان، در سطح شهرها، مناطق و کشورها بوده است. اما در ایران بررسی پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد تنها ۸ اثر (۱۴ درصد) شهر خلاق را در ابعاد سکونتگاه‌های شهری یک استان و کلان‌شهرهای ایران مورد بررسی قرار داده‌اند و در مقابل ۵۰ اثر (۸۶ درصد) به بررسی شاخص‌های شهر خلاق در سطوح محلات، نواحی و مناطق یک شهر پرداخته‌اند. علت تأکید ادبیات نظری بر مقیاس بین شهرها، مناطق و کشورها در بررسی شاخص‌های شهر خلاق و خلاقیت این است که شهر خلاق و مزایای ناشی از آن در ابعاد شهری-منطقه‌ای نمود می‌یابد و تأثیرات خود را می‌گذارد.

۶- برقراری رابطه‌ای علی بین مفهوم انتزاعی شهر خلاق و اجزاء تشکیل‌دهنده آن: برقراری ارتباط علی بین مفهوم انتزاعی (در اینجا شهر خلاق به‌عنوان متغیر وابسته) و اجزاء و ابعاد تشکیل‌دهنده آن (به‌عنوان متغیر وابسته) یکی از

مواردی است که محل اشکال دارد. چرا که کل سازه شهر خلاق یک شاخص تکوینی ترکیبی (Composit index) است که از نوع مدل‌های اندازه‌گیری است و ابعاد و مؤلفه‌ها نه متغیرهای مستقل بلکه اجزاء تشکیل‌دهنده مفهوم شهر خلاق هستند و نمی‌توان رابطه علی بین آنها برقرار کرد. در واقع این تحقیقات با جمع اعداد مربوط به سازه‌ها (ابعاد تشکیل‌دهنده شهر خلاق) یک عدد برای شهر خلاق به دست آورده‌اند سپس از طریق آزمون رگرسیون شهر خلاق را متغیر وابسته و سازه‌ها (ابعاد) را به‌عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته‌اند. درحالی‌که اینجا مفهوم شهر خلاق از این سازه‌ها تشکیل شده است و این سازه‌ها نه سازه‌های تأثیرگذار بلکه سازه‌های تشکیل‌دهنده شهر خلاق هستند. اعتبار این نوع مدل‌های اندازه‌گیری (رابطه بین سازه‌ها و مفهوم کلی) در معادلات ساختاری با توجه به ماهیت مدل، اینکه مدل از نوع انعکاسی یا ترکیبی باشد، از طریق تحلیل عاملی تأیید یا مدل ساختاری قابل‌سنجش و آزمون است.

۴. بحث

پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق بخصوص در تحقیقات داخلی دچار کاستی‌های نظری و روش‌شناختی هستند که این پژوهش تلاش کرد آنها را مورد بازخوانی انتقادی قرار داده و با واسازی معنای شکل‌گرفته از مفهوم شهر خلاق، روایت صحیحی از این مفهوم را ارائه دهد. یافته‌ها نشان داد در بعد نظری مطالعات بدون هرگونه درآمد نظری وارد مباحث محتوایی شده‌اند. بدون آنکه ملاک نظری مشخصی برای این رویکرد تحلیلی و رهیافت اجتهادی خود ارائه کرده باشند. داشتن رویکرد توصیفی صرف به پیشینه پژوهش و عدم ورود به مرحله نقد پژوهش‌ها در تحقیقات داخلی باعث شده تا از یک سو امکان درک صحیح و دقیق دانش شکل‌گرفته و پیشینه شهر خلاق میسر نشود و از سوی دیگر نقاط قوت، ضعف و کاستی آنها پنهان بماند. یافته‌ها نشان می‌دهد یکی از مصادیق این موضوع، وجود شکاف نظری موجود بین اصل نظریه با تحقیقات صورت‌گرفته در داخل کشور است. این شکاف نظری عبارت است از اینکه پایه مطالعات، تصمیم‌گیری‌ها و طرح‌های مرتبط با مبحث شهر خلاق در داخل کشور بر اساس شاخص‌های مستخرج از نظریه فلوریدا بنا شده است بدون اینکه خود این نظریه در بستر کشور ایران مورد آزمون قرار گیرد تا مشخص شود آیا متغیرهایی (استعداد، فناوری، تنوع و تسامح) که در بستر ایالات متحده بر جغرافیای طبقه خلاق و توسعه منطقه‌ای تأثیرگذارند در بستر کشور ایران نیز تأثیرگذارند. به‌عبارت‌دیگر تحقیقات داخلی با پیش‌فرض گرفتن یافته‌های فلوریدا، مدل تبیینی فلوریدا را به مدل اندازه‌گیری تقلیل داده‌اند. در ابتدا این تحقیقات بر بستر شاخص‌های نظریه فلوریدا بنا شده است، ولی در ادامه با توجه به اشکالات روش‌شناختی رفته‌رفته شاخص‌های محقق ساخته‌ای که هیچ مبنای نظری و علمی ندارد به ادبیات بحث در داخل کشور افزوده شده است. به‌طوری‌که در حال حاضر رقابتی در زمینه شاخص‌های شهر خلاق در بین محققان به راه افتاده است و تصور این است که هر کس تعداد شاخص بیشتری گرد مفهوم شهر خلاق جمع نماید برنده این رقابت است. فارغ از این اینکه فلسفه به‌وجودآمدن شاخص در یک کار علمی مشخص باشد.

یافته‌های مربوط به نقد روش‌شناسی پژوهش‌ها نشان داد پژوهش‌ها اغلب با روش توصیفی-تحلیلی و سنجش و مقایسه صورت گرفته‌اند و توصیف در خدمت تبیین قرار نگرفته است. پژوهش‌های داخلی شهر خلاق فاقد چارچوب معرفت‌شناسی و از روش‌شناسی مشخصی تبعیت نمی‌کنند و آنچه تحت عنوان روش تحقیق توصیفی-تحلیلی برای اغلب این پژوهش‌ها ذکر می‌گردد، از مرحله سنجش عبور نمی‌کند و به مرحله تبیین نمی‌رسد.

آنچه مسلم است این کاستی‌های نظری و روش‌شناختی در حوزه شهر خلاق و سرمایه خلاق به طور اتفاقی در این حوزه نمایان نشده است و تنها مختص این حوزه نیست. با یک نگاه عمیق می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که این مسائل حکایت از یک ضعف روش‌شناختی در مطالعات شهری دارد که خود را در حوزه‌های مختلف از جمله این حوزه نمایان کرده است. این موضوع با یافته‌های (مرشدی و همکاران، ۱۳۹۶؛ قائد رحمتی، ۱۳۹۸) هم راستا است. به عبارتی دیگر می‌توان عنوان نمود که کاستی‌های نظری و روش‌شناختی مختص حوزه شهر خلاق نیست و به طور اتفاقی در این حوزه نمایان نشده است، بلکه حکایت از یک ضعف روش‌شناختی و معرفت‌شناختی در مطالعات شهری دارد که خود را در پژوهش‌ها نمایان می‌سازد. مسئله اینجاست که مطالعات شهری در حوزه هستی‌شناسی قوی ظاهر می‌شود و تا حدودی به فلسفه‌های سیاسی، نظریه‌های اجتماعی و اقتصادی سیاسی مسلط است؛ ولی زمانی که به سراغ شهر و مسئله شهری می‌رود نیازمند روش‌شناسی و معرفت‌شناسی به‌عنوان اینکه چگونه به شهر و مسئله شهری نگاه کند است که در این زمینه مشکلات اساسی دارد. بیان می‌شود که مطالعات شهری دچار کمی‌گرایی شده است. اگر منظور از کمی‌گرایی مکتب روش‌شناختی اثبات‌گرایی/ابطال‌گرایی است که باید عنوان نمود آنچه تحت عنوان کمی‌گرایی مطرح می‌شود چندان صحیح نیست چرا که مکتب کمی‌گرایی، چیهستی، چگونگی و چرایی را، در بررسی پدیده‌ها، مدنظر قرار می‌دهد؛ ولی آنچه از کمی‌گرایی در مطالعات شهری موردنظر قرار می‌گیرد سطح اول آن یعنی سنجش است و چرایی‌ها کمتر موردتوجه قرار می‌گیرند. در واقع سنجش و توصیف در خدمت تبیین قرار نمی‌گیرد. از مصادیق این موضوع این است که مطالعات شهری در مواجهه با مسائل و پدیده‌های مختلف از مرحله سنجش عبور نمی‌کند و در برخورد با مفاهیمی همچون شهر خلاق، تاب‌آوری، زیست‌پذیری، شهر شاد، شکوفایی شهری و حکمروایی مطلوب شهری و سایر مفاهیم صرفاً به سنجش شاخص‌های آنها اکتفا می‌کند و در نتیجه به این می‌رسد که محله یا شهر x در شاخص‌ها بالا و محله یا شهر y پایین است، بدون اینکه ابتدا خود این مفاهیم مورد نقد و بررسی قرار گیرد تا چیهستی آنها مشخص شود و در مرحله بعد مشخص شود گزاره‌های هر یک از مفاهیم از طریق یک روش علمی به‌دست آمده و از روش‌شناسی معتبر برخوردارند یا صرفاً یکسری گزاره‌های کلی از حوزه بایدها هستند. به همین صورت است که این ضعف روش‌شناختی در مطالعات شهر خلاق، خود را نمایان می‌کند و بدون اینکه دقیقاً مشخص شود این مفهوم چیست و گزاره‌های آن با چه روش و معرفتی به‌دست آمده است شروع به شاخص‌های سازی و سنجش شاخص‌های آن می‌شود بدون اینکه منطق و فلسفه به‌وجودآمدن و به‌کارگیری آنها مشخص باشد. این موارد باعث می‌شود مبثنی همچون شهر خلاق به‌طورکلی مورد سوءتعبیر و تفسیر قرار گیرد و ادبیات داخلی، این معنای اشتباه را بازتولید کند.

۵. نتیجه‌گیری

هدف این تحقیق نقد نظری و روش‌شناختی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق به دلیل عدم تبیین دقیق این مفهوم و ابعاد آن بعد از گذشت یک دهه از ورود این مفهوم به ادبیات مطالعات شهری و نبود دقت نظری و روش‌شناختی بوده است. به‌طورکلی این تحقیق به این نتیجه می‌رسد که از لحاظ نظری و روش‌شناختی پژوهش‌های مرتبط با شهر خلاق دچار اشکالاتی بوده است که به سوءتعبیر این مفهوم منجر گردیده است. به‌طوری‌که عواملی همچون اتخاذ مبانی و چارچوبی غیر از ویژگی‌های مبانی نظری، نظریه و روش علمی؛ عدم تبیین دقیق نظریه فلوریدا و پیش‌فرض گرفتن یافته‌های آن در بستر ایران؛ تقلیل مدل تبیینی به مدل اندازه‌گیری؛ استناد به شاخص‌های نامعتبر؛ اتخاذ شاخص‌های متناقض با ادبیات نظری؛ عدم توجه به اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی و پایایی) در اندازه‌گیری شهر خلاق و شاخص‌های آن؛ اتخاذ رویکردی مخالف ادبیات نظری در گردآوری داده‌ها و واحد سنجش و تحلیل داده‌ها؛ برقراری رابطه علی بین مفهوم انتزاعی و اجزاء تشکیل‌دهنده آن؛ تقلیل بومی‌سازی نظریه‌ها به شاخص‌های محقق ساخته از حوزه باید‌ها و نیاید‌ها و تأکید صرف بر سنجش و اندازه‌گیری و عدم ورود به بحث تبیین یا به عبارتی دچار شدن به یک کمی‌گرایی سطحی و ناقص که به مرحله تبیین نمی‌رسد، از جمله عواملی است که به سوء فهم این مفاهیم دامن زده است. به‌طورکلی آنچه می‌توان از این بخش نتیجه گرفت این موضوع است که شهر خلاق یک مدل اندازه‌گیری نیست که از کنار هم گذاشتن یکسری مؤلفه حول محور شهر خلاق و سنجش شاخص‌های این مؤلفه‌ها بدست آید. بلکه شهر خلاق حاصل یک مدل تبیینی است که از تبیین عوامل مؤثر بر تصمیمات و ترجیحات مکانی سرمایه خلاق و اینکه آنها چه شهرها و مکان‌هایی را ترجیح می‌دهند و در چه شهرهایی پرورش، حفظ و جذب می‌شوند، بدست می‌آید.

کتاب نامه

- ابراهیم‌زاده، ع؛ نیری، ن. (۱۳۹۷). سنجش و ارزیابی وضعیت شاخص‌های شهر خلاق مطالعه موردی: مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان. فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۱۶(۵۲)، ۱-۲۲.
- ازکیا، م؛ دربان آستانه، ع. (۱۳۸۲) روش‌های کاربردی تحقیق، جلد اول، تهران: انتشارات کیهان.
- اسدی، ا؛ سامی، ا (۱۳۹۷). ارزیابی میزان تطابق شهر قاین با شاخص‌های شهر خلاق، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۰(۴)، ۱۳-۲۶.
- آفتاب، ا؛ نظم فر، ح؛ غفاری گیلانده، ع؛ موسوی، م. (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی و تدوین راهکارهای تحقق شهرهای خلاق در ایران مطالعه موردی: شهر ارومیه، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۳۲(۴)، ۱۸۸-۲۰۹.
- اقبال، ن؛ بیک بابایی، ب؛ عبدالمهی، و؛ حسین‌زاده، م؛ هندی، ه. (۱۳۹۵). بررسی شاخص‌های شکل‌گیری شهر خلاق (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز)، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۸(۱)، ۶۳.
- اکبری، ن؛ بیدرام، ر؛ شهیدی، آ؛ امینی، م. (۱۳۹۸). تبیین شاخص‌های خلاقیت مکانی و اندازه‌گیری ضرایب اهمیت آنان (نمونه موردی: نواحی شهر کاشان). جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۸(۲)، ۲۳-۴۹.

اکراسردشتی، آ؛ سجاذاده، ح. (۱۴۰۰). سنجش و ارزیابی کیفیت پیاده‌راه‌های شهری از منظر شهر خلاق، مورد مطالعاتی: پیاده‌راه مرکزی کلان‌شهر رشت. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۴(۳۴)، ۱۸۱-۱۶۹.

امیری، م؛ ذوالفقارزاده، م؛ زیاری، ک؛ اشتري، ح. (۱۳۹۸). کاربست روش مرور سیستماتیک ادبیات در شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر خلاق، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۷(۴)، ۷۰۱-۷۲۲.

امینی قشلاقی، د؛ مرصوصی، ن؛ لطفی، ا. (۱۴۰۰). سنجش و رتبه‌بندی برنامه‌ریزی شهر خلاق در مناطق ۲۲ گانه کلان‌شهر تهران. فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۸(۳)، ۱۲۷-۱۵۰.

باقری کشکولی، ع؛ ضرابی، ا؛ موسوی، م. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه پایدار به‌منظور تحقق‌پذیری شهرهای خلاق (مطالعه موردی: شهرهای استان یزد). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۲(۳)، ۷۹۳-۸۱۶.

باقری کشکولی، ع؛ ضرابی، ا؛ موسوی، م. (۱۳۹۸). اولویت‌بندی عوامل مؤثر در تحقق‌پذیری شهر خلاق با رویکرد ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهرهای استان یزد)، نشریه جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۷(۱)، ۲۳-۵۱.

پیر بابائی، م؛ رفیعی‌فر، و؛ اسدی محل‌چالی، م. (۱۳۹۷). پیش‌ساختار شهرها از منظر راهبرد شهر خلاق (مطالعه موردی: ۸ کلان‌شهر کشور). فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۵(۳)، ۱۱-۳۱.

حبیبی، آرش؛ عدنور، مریم (۱۳۹۶). مدل‌یابی معادلات ساختاری و تحلیل عاملی آموزش کاربردی نرم‌افزار (LISREL). تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.

حبیبی، س؛ احمدی دهرشید، ع. (۱۴۰۰). تحلیلی بر برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج با رویکرد شهر خلاق، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۸(۴)، ۷۸۹-۸۱۲.

حسینی، س؛ قلی‌پور، ی؛ مظفری، ا. (۱۳۹۶). تحلیل شاخص‌های شهر خلاق و ارتباط آن با توسعه پایدار شهری (نمونه موردی: شهر رشت)، نشریه معماری و شهرسازی ایران، ۸(۱۳)، ۲۰۹.

حمیدی، آ؛ سالاری پور، ع؛ حسام، م. (۱۴۰۰). ارزیابی سیاست‌های مدیریت شهری در بهره‌برداری از برند شهر خلاق (مطالعه موردی: رشت)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۹(۲)، ۴۳۹-۴۶۱.

حیدری پور، ا. (۱۳۹۸). تدوین مدل برنامه‌ریزی شهر خلاق صنایع دستی اصفهان با استفاده از مدل مفهومی، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۲(۱)، ۷۸۷-۷۹۶.

داداش پور مقدم، م؛ ولی‌زاده، ر. (۱۳۹۹). ارزیابی و تحلیل شاخص‌های شهر خلاق در کلانشهرها: مطالعه موردی منطقه ۱ کلانشهر تبریز. نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۴(۷۳)، ۱۸۱-۱۹۸.

دل‌انگیزان، س؛ دهقان‌شهبانی، ز؛ خانزادی، آ؛ ذیحی دان، م. (۱۳۹۷). تعیین شاخص‌های شهر خلاق و رتبه‌بندی کلان‌شهرهای ایران براساس معیارهای شهر خلاق: با استفاده از روش تاپسیس اصلاح شده، نشریه اقتصاد شهری، ۳(۱)، ۱-۲۴.

ربانی خوراسگانی، ع؛ ربانی، ر؛ ادیبی سده، م؛ موذنی، ا. (۱۳۸۹). بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور مورد مطالعه: شهر اصفهان، مجله جغرافیا و توسعه، ۹(۲۱)، ۱۵۹.

رفعیان، م؛ شعبانی، م. (۱۳۹۴). تحلیل شاخص‌های خلاقیت شهری در نظام سکونتگاهی استان مازندران، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، ۵(۱۶)، ۱۹-۳۴.

ریچارد، ف. (۱۳۹۹). ظهور طبقه خلاق (لبازینی شده)، ترجمه حاتمی نژاد، حسین؛ حاجیان، محمد؛ فتوحی مهربانی، باقر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

زنگنه شهرکی، س؛ فتوحی مهربانی، ب؛ پوراگرمی، م؛ سلیمان زاده، م. (۱۳۹۵). تحلیل قابلیت‌ها و جایگاه شهر تهران از نظر تحقق مفهوم شهر خلاق در مقایسه با سایر شهرهای دنیا. جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۳(۲)، ۶۹-۸۵.

زیاری، ک؛ بیرانوند، م؛ حاتمی، ا. (۱۳۹۹). سنجش و تحلیل شاخص‌های خلاقیت در نظام سکونتگاهی استان لرستان. جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، ۱۰(۳۴)، ۹۱-۱۰۸.

زیاری، ک؛ حاتمی، ا. (۱۴۰۰). ارزیابی توزیع فضایی شاخص‌های خلاقیت در نظام سکونتگاهی استان هرمزگان. فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۶(۱۶)، ۴۹-۸۲.

سرور، ر؛ اکبری، م؛ امانی، م؛ طالشی انبوهی، م. (۱۳۹۵). تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق، فصلنامه جغرافیا، ۱۴(۴۸)، ۳۲۱.

سعیدی، ا؛ پیوند، ن. (۱۳۹۸). تحلیل مؤلفه‌های شهر خلاق در شهر اهواز (مطالعه موردی: محلات منطقه چهار شهرداری). مهندسی جغرافیایی سرزمین، ۳(۵)، ۱۱۱-۱۲۵.

سلیمانی، ع. (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل عناصر مؤثر بر توسعه شهر خلاق در کلان‌شهرهای ایران (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز). فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۶(۲۱)، ۹۹-۱۱۰.

شاهپوندی، ا؛ موسوی پور؛ ا. (۱۳۹۶). اثرگذاری فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نوین بر ساختار کالبدی - فضایی شهر با رویکرد شهر خلاق (مطالعه موردی شهر اصفهان). فصلنامه مطالعات شهری، ۷(۲۵)، ۷۷-۹۰.

شکری فیروزجاه، پ؛ فردوسی، س؛ جلالی، م. (۱۳۹۶). شاخص‌های فرهنگی مؤثر در خلاقیت شهری (مطالعه موردی استان سمنان). راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۶(۲۲)، ۲۸۳-۳۰۴.

شمسی، خ؛ کرکه آبادی، ز؛ کامیابی، س. (۱۳۹۷). مروری بر مفهوم شهرخلاق با تأکید بر سنجش وضعیت خلاقیت شهری (نمونه موردی: مناطق ۳ گانه قزوین). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۳(۲)، ۴۲۷-۴۴۳.

صابری فر، ر؛ نیت مقدم، ص. (۱۳۹۷). تحلیل میزان موفقیت در دستیابی به شهرهای خلاق و نوآور (مطالعه موردی: شهر فردوس). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۳(۳)، ۶۱۳-۶۲۷.

صفوی، ی؛ ضرابی، ا؛ سهیلی پور، م. (۱۳۹۷). ارائه مدلی در تبیین ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی توسعه در تحقق شهر خلاق مطالعه موردی: شهر اصفهان. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۳۳(۲)، ۱۴۵-۱۵۷.

ضرابی، ا؛ موسوی، م؛ باقری کشکولی، ع. (۱۳۹۳). بررسی میزان تحقق پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص‌های توسعه پایدار شهری و معیارهای ایجاد شهر خلاق، نمونه مورد مطالعه: شهرهای استان یزد)، جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۱(۲)، ۱.

عاطفی، ه؛ حاتمی علمداری، ا. (۱۳۹۶). تأثیر انگاره شهر خلاق در پویا اقتصادی و اجتماعی کلان‌شهرها (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز). فصلنامه مطالعات محیطی هفت حصار، ۶(۲۲)، ۱۷-۳۰.

عامل هلالی، ب؛ زرآبادی ز؛ دولت آبادی، ف. (۱۳۹۸). واکاوی بسترهای ایجاد شهر خلاق در نواحی شهری نیشابور. فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۰(۳۸)، ۱۲۳-۱۳۲.

عظیمی، ن؛ رضایی آدریانی، س. (۱۴۰۰). شناسایی شاخص‌های مدیریت و فناوری اطلاعات در تحقق شهر خلاق ایرانی - اسلامی (مطالعه موردی کلان‌شهر اصفهان). نشریه مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۸(۲۸)، ۱۹۵-۲۱۵.

- عظیمی، ن؛ رضایی آدریانی، س؛ احمدی، ح. (۱۳۹۷). نقش فضا و کالبد در تحقق شهر خلاق ایرانی - اسلامی. دانش شهرسازی، ۲(۱)، ۵۷-۷۰.
- فتوحی مهربانی، ب؛ کلانتری، م؛ رجایی، ع. (۱۳۹۵). شهر خلاق و شاخص‌های شهر خلاق ایرانی، *جغرافیا*، ۱۴(۵۱)، ۱۰۱.
- فوادیان، م؛ کرکه آبادی، ز؛ کامیابی، س. (۱۴۰۰). تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر دامغان)، *نشریه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی*، ۲(۵)، ۱۲۷-۱۴۲.
- قائدرحمتی، ص. (۱۳۹۸). بررسی «روش تحقیق» در پژوهش‌های حوزه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری در ایران. *روش‌شناسی علوم انسانی*، ۲۵(۱۰۱)، ۳۳-۴۷.
- کرسول، ج. (۲۰۰۹). طرح پژوهش: رویکردهای کیفی، کمی و ترکیبی ترجمه علیرضا کیامنش و مریم دانای‌طوس (۱۳۹۱). تهران: جهاد دانشگاهی، واحد علامه طباطبایی.
- کرلینجر، ف. (۱۳۷۷). مبانی پژوهش در علوم رفتاری (ج ۱)، ترجمه حسین پاشا شریفی و جعفر نجفی زند، تهران: انتشارات آوای نور.
- کلانتری، م؛ رجایی، س؛ فتوحی مهربانی، ب. (۱۳۹۵). تحلیلی بر برخورداری کلان‌شهرهای ایران از شاخص‌های شهر خلاق. *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۴(۴)، ۵۸۷-۶۱۲.
- لطفی، ص؛ عباسی، س. (۱۴۰۰). تحلیل تحقق‌پذیری شهر خلاق در شهرهای میانی. *مورد مطالعه: شهر ساری*. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۱(۴۰)، ۱۹-۴۰.
- مافی، ر؛ قدمی، م، مظاهری، م؛ عزیز آبادی فراهانی، ف. (۱۳۹۷). ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلانشهر تهران، *فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۱(۱)، ۳۳-۶۱.
- مجنونی توتاخانه، ع. (۱۳۹۹). شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری شهرهای خلاق میانه اندام با استفاده از آینده-پژوهی (مطالعه موردی: شهر بناب). *هویت شهر*، ۱۴(۳)، ۷۵-۸۸.
- محمدی قاضی جهانی، ح؛ عزت پناه، ب. (۱۴۰۰). رتبه‌بندی مناطق دهگانه کلانشهر تبریز بر اساس شاخص‌های شهر خلاق. *سیاست‌گذاری محیط شهری*، ۱(۱)، ۶۱-۷۶.
- محمدی کوچه باغ، ع؛ فتحی، ع؛ نظم فر، ح؛ معصومی، م. (۱۳۹۹). خلاقیت شهری، نوآوری در برنامه‌ریزی شهر خلاق بر مبنای مدل بوهیمان-موزائیک (نمونه: مناطق دهگانه کلانشهر تبریز). *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۰(۳-۲)، ۷۸۰-۷۶۷.
- محمودی آذر، ش؛ داود پور، ز. (۱۳۹۷). برندسازی شهری برای تحقق شهر خلاق؛ ارائه نظریه ای داده بنیاد (مورد مطالعه: شهر ارومیه)، *نشریه توسعه محلی (روستایی - شهری)*، ۱۰(۱)، ۳۶-۱۱۵.
- مختاری ملک آبادی، ر، مرصوصی، ن؛ علی اکبری، ا؛ امینی، د. (۱۳۹۵). شاخص‌های بومی شهر خلاق با رویکرد ایرانی اسلامی، *فصلنامه جغرافیا*، ۱۳(۴۷)، ۱۶۱.
- مختاری ملک آبادی، ر؛ سقایی، م؛ ایمان، ف. (۱۳۹۳). سطح بندی مناطق پانزده گانه شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۵(۱۶)، ۱۰۵-۱۲۰.
- مختاری ملک آبادی، ر؛ مرصوصی، ن؛ علی اکبری، ا؛ امینی، د. (۱۳۹۴). تبیین معیارهای بومی سازی شاخص‌های مکانی فضای شهر خلاق با رویکرد ایرانی اسلامی، *فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۶(۲۲)، ۲۳.

مختاری، ر؛ مودنی، ا؛ جلیلیان، ب. (۱۳۹۹). سنجش میزان خلاقیت شهری بر مبنای شاخص‌های ایرانی اسلامی در کلان شهر اصفهان با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند شاخصه ویکور، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۱۰(۱)، ۶۳-۶۶.

مرشدی، ب؛ رکن‌الدین افتخاری، ع؛ شاکری منصور، ا. (۱۳۹۶). نقدی بر روش‌شناسی تحقیقات جغرافیایی توسعه شهری در ایران مورد: رساله‌های دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه‌های دولتی تهران. برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۲۱(۲)، ۱-۳۴

مشکینی، ا؛ علی‌پور، س؛ حاجی‌زاده، م. (۱۳۹۹). تبیین سطوح خلاقیت شهری در نظام شهری کلان شهرها (مطالعه موردی: کلان شهر کرج). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۲(۲)، ۳۸۵-۴۰۰.

مطلبیان، خ؛ رحمانی، ب؛ شمس، م. (۱۳۹۹). چالش‌های شهر خلاق از منظر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان). فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۲(۳)، ۳۳۷-۳۶۴.

ملکی، س؛ شنبه‌پور، ف. (۱۳۹۸). سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق، فصلنامه مطالعات محیطی هفت حصار، ۸(۲۹)، ۷۷-۸۸.

مهکویی، ح؛ شیرانی، ن. (۱۳۹۹). تحلیل شاخص‌های شهر خلاق و ارتباط آن با مدیریت توسعه شهری سالم مطالعه موردی: کلانشهر اصفهان. فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۱(۴۱)، ۱۳۱-۱۴۶.

موسوی، م. (۱۳۹۳). رتبه‌بندی محلات شهر سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تاکید بر تحقق شهر خلاق با استفاده از تاپسیس و ANP، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، ۴(۱۰)، ۱۹-۳۸.

میرزایی، م؛ ارغان، ع؛ زندمقدم، م. (۱۳۹۸). واکاوی نقش شاخص‌های تأثیرگذار در شهر خلاق جهت خلق فضاهای تعاملی شهری (مورد مطالعه: شهر ری)، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۹(۴)، ۱۱۷-۱۳۶.

ندایی طوسی، س؛ جهانبخش جاوید، ر. (۱۳۹۸). ارزیابی و وضعیت‌سنجی کلان‌شهر تهران از منظر اصول انگاشت شهر خلاق. فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۴(شماره ۱۱ منتشر شده در شهریور ۱۴۰۰)، ۲۹-۵۶.

نژاد ابراهیمی، ا؛ حیدری، م؛ کی‌نژاد، م. (۱۴۰۰). رتبه‌بندی مناطق شهر زنجان با استفاده از شاخص‌های بومی‌سازی شده‌ی شهر خلاق. فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۳(۳)، ۸۸-۱۰۸.

نظم‌فر، ح؛ آفتاب، ا؛ نظام‌پور، ن؛ مجنون‌تو تاخانه، ع. (۱۳۹۶). ارزیابی و اولویت‌بندی مناطق شهری بر اساس شاخص‌های شهر خلاق (نمونه‌ی موردی: شهر سنندج)، فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۲۰(۴)، ۲۵۹-۲۸۶.

نظم‌فر، ح؛ آفتاب، ا؛ غفاری گیلاننده، ع؛ موسوی، م. (۱۳۹۷). تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر برنامه‌ریزی شهر خلاق (مطالعه موردی: ارومیه)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۶(۱)، ۱-۲۲.

- Allen, M. J., & Yen, W. M. (2001). *Introduction to measurement theory*. Waveland Press.
- Anfara, V. A., & Mertz, N. T. (Eds.) (2015). *Theoretical frameworks in qualitative research*. SAGE Publications, Inc.
- Avilés Ochoa, E., & Canizalez Ramírez, P. M. (2018). Cultural industries and spatial economic growth a model for the emergence of the creative cluster in the architecture of Toronto. *City, Culture and Society*, 14, 47-55.
- Babbie, E. R. (2020). *The practice of social research* (11ed). Wadsworth Publishing..
- Baycan—Levent, T. (2010). Diversity and creativity as seedbeds for urban and regional dynamics. *European Planning Studies*, 18 (4), 565-594.

- Berridge, J. (2006). The creative city. *Plan Canada*, 46(1), 20.
- Clark, T. N. (2003) Urban amenities: lakes, opera and juice bars do they drive development? In T. N. Clark (ed.) *The City as an Entertainment Machine Research in Urban Policy*. Vol. 9. Oxford: Elsevier Ltd , 103–140.
- Clark, T. N., Lloyd, R., Wong, K. K., & Jain, P. (2002). Amenities drive urban growth. *Journal of Urban Affairs*, 24(5), 493–515.
- Cooke, P. N., & Lazeretti, L. (2008). *Creative cities, cultural clusters and local economic development*. Edward Elgar Publishing.
- Florida, R. (2002a) *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.
- Florida, R. (2002b) The economic geography of talent. *Annals of the Association of American Geographers*, 92(4): 743–755.
- Florida, R., Mellander, C., & Stolarick, K. (2008). Inside the black box of regional development—human capital, the creative class and tolerance. *Journal of economic geography*, 8(5), 615-649.
- Girard, L. F., Baycan, T., & Nijkamp, P. (2011). *Sustainable city and creativity: promoting creative urban initiatives*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Glaeser, E. L. (2000). The new economics of urban and regional growth. *The Oxford Handbook of Economic Geography*, 83–98.
- Glaeser, E. L., & Saiz, A. (2003). The rise of the skilled city. National Bureau of Economic Research.
- Glaeser, E. L., Kolko, J., Saiz, A. (2001) Consumer city. *Journal of Economic Geography*, 1:27-50.
- Grodach, C. (2014). Urban policymakers need to reconsider the role of arts districts in cities' economic development. *LSE American Politics and Policy*.
- Grodach, C., & Ehrenfeucht, R. (2015). *Urban Revitalization: Remaking cities in a changing world*. Routledge.
- Hall, S. P. (2000). Creative Cities and Economic Development. 37(4), 639–649
- HKSARG (2004). *A study on creativity index*. Hong Kong: HKSAR https://www.hab.gov.hk/file_manager/en/documents/policy_responsibilities/arts_culture_recreation_and_sport/HKCI-InteriReport-printed.pdf
- Jacobs, J. (1969). The economy of cities. In *The economy of cities*. London: Jonathan Cape.
- KEA European Affairs (2009). Towards a culture-based creativity index; the briefing of key messages of KEA's report 'The contribution of culture to creativity', conducted for the European Commission. Study prepared for the European commission, directorate general for education and culture. Brussels: KEA European Affairs.
- Landry, C.; Hyams, J.(2012). *The Creative City Index: Measuring the Creative Pulse of Your City*; Comedia: London, UK.
- Lee, N. (2014). The creative industries and urban economic growth in the UK. *Environment and Planning A*, 46(2), 455–470.
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42.
- Marlet, G. and van Woerkens, C. (2004) *Skills and Creativity in a Cross-section of Dutch Cities*. Discussion Paper Series 04–29, Tjalling C. Koopmans Research Institute.
- Mellander, C. and Florida, R. (2006) Human Capital or the Creative Class – Explaining Regional Development in Sweden. KTH/CESIS Working Paper Series in Economics and Institutions of Innovation.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- O'Connor, J., & Gu, X. (2014). Creative industry clusters in Shanghai: A success story? *International Journal of Cultural Policy*, 20(1), 1–20.
- Ravitch, S. M., & Riggan, M. (2012). *Reason and rigor: How conceptual frameworks guide research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Shapiro, J. M. (2006) Smart cities: quality of life, productivity, and the growth effects of human capital. *The Review of Economics and Statistics*, 88(2): 324–335.
- UNCTAD. (2008). Creative economy report 2008: The challenge of Assessing the Creative Economy: towards informed Policy-making. United Nation.
- Yencken, D. (1988). The creative city. *Meanjin*, 47(4), 597.

نسخه
پس
انتشار

پیوست ۱- نقد و بررسی مقالات علمی- پژوهشی شهر خلاق در ایران

نحوه سنجش شاخص‌ها	اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی محتوایی، روایی صوری، روایی سازه و پایایی)	منبع شاخص‌های به‌کاررفته / روش رسیدن به شاخص‌ها	مقالات
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست / از طریق خبرگان	سنجش و رتبه‌بندی برنامه‌ریزی شهر خلاق در مناطق ۲۲ گانه تهران. امینی قشلاقی و همکاران، ۱۴۰۰
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	رتبه‌بندی مناطق دهگانه کلانشهر تبریز بر اساس شاخص‌های شهر خلاق. محمدی و عزت پناه ۱۴۰۰
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / از طریق خبرگان	ارزیابی توزیع فضایی شاخص‌های خلاقیت در نظام سکونتگاهی استان هرمزگان- زیاری و حاتمی، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / از طریق خبرگان	ارزیابی و وضعیت‌سنجی کلان‌شهر تهران از منظر اصول انگاشت شهر خلاق- ندایی طوسی و جهانبخش، ۱۳۹۸
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تحلیل تحقق‌پذیری شهر خلاق در شهرهای میانی. مورد: شهر ساری. لطفی و عباسی، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	رتبه‌بندی مناطق شهر زنجان با استفاده از شاخص‌های بومی‌سازی شده‌ی شهر خلاق- نژاد ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	ادبیات نظری / مشخص نیست	سنجش و ارزیابی کیفیت پیاده‌راه‌های شهری از منظر شهر خلاق، مورد: پیاده‌راه مرکزی کلان‌شهر رشت- اکرا سردشتی، سجادزاده، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	شناسایی و تحلیل عناصر مؤثر بر توسعه شهر خلاق در کلان‌شهره، مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز- سلیمانی، ۱۴۰۰
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه و پایایی ندارد	ضرابی و همکاران / ۱۳۹۲ / مشخص نیست	تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر دامغان) فوادیان و همکاران، ۱۴۰۰
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	ارزیابی و تحلیل شاخص‌های شهر خلاق در کلانشهرها: مطالعه موردی منطقه ۱ کلانشهر تبریز- داداش پور مقدم و ولی‌زاده، ۱۳۹۹
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه پایدار به‌منظور تحقق‌پذیری شهرهای خلاق (مطالعه موردی: شهرهای استان یزد)- کشکولی و همکاران، ۱۳۹۹
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری شهرهای خلاق میانه اندام با استفاده از آینده‌پژوهی (شهر بناب)-مجنونی توتاخانه، ۱۳۹۹
داده‌های آماری	-	ترکیبی از ادبیات نظری / مشخص نیست	خلاقیت شهری، نوآوری در برنامه‌ریزی شهر خلاق بر مبنای مدل بوهمیان-موزائیک (مناطق تبریز)- محمدی کوچه باغ و همکاران، ۱۳۹۹
داده‌های آماری	ندارد	ترکیب یونسکو و فلوریدا / مشخص	تبیین سطوح خلاقیت شهری در نظام شهری کلانشهرها (مطالعه موردی: کلان‌شهر کرج)- مشکینی و همکاران، ۱۳۹۹

نحوه سنجش شاخص‌ها	اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی محتوایی، روایی صوری، روایی سازه و پایایی)	منبع شاخص‌های به‌کاررفته / روش رسیدن به شاخص‌ها	مقالات
		نیست	
پرسشنامه	-	ادبیات نظری / مشخص نیست	تحلیل شاخص‌های شهر خلاق و ارتباط آن با مدیریت توسعه شهری سالم مورد: کلانشهر اصفهان- مهکویی و شیرانی، ۱۳۹۹
پرسشنامه	روایی محتوایی ندارد / تحلیل عاملی اکتشافی / آلفای کرونباخ	مشخص نیست / مشخص نیست	چالش‌های شهر خلاق از منظر سیاستگذاری و برنامه‌ریزی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان)- مطلبیان و همکاران، ۱۳۹۹
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان، روایی سازه و پایایی ندارد	ادبیات نظری	سنجش میزان خلاقیت شهری بر مبنای شاخص‌های ایرانی اسلامی در کلان‌شهر اصفهان با استفاده از مدل ویکور- مختاری و همکاران، ۱۳۹۹
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	سنجش شاخص‌های خلاقیت در نظام سکونتگاهی لرستان زیاری و همکاران، ۱۳۹۹
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تبیین شاخص خلاقیت مکانی و اندازه‌گیری ضرایب اهمیت آنان (نمونه موردی: نواحی شهر کاشان)- اکبری و همکاران ۱۳۹۸
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق- ملکی و شنبه پور، ۱۳۹۸
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	واکاوای بسترهای ایجاد شهر خلاق در نواحی شهری نیشابور- عامل هلالی و همکاران، ۱۳۹۸
پرسشنامه	ندارد	ملکی ۱۳۹۴ / مشخص نیست	تحلیل مؤلفه‌های شهر خلاق در شهر اهواز (مطالعه موردی: محلات منطقه چهار شهرداری)- سعیدی و پیوند ۱۳۹۸
پرسشنامه	معادلات ساختاری / روایی محتوایی و پایایی ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	ارزیابی میزان تطابق شهر قاین با شاخص‌های شهر خلاق اسدی و سامی، ۱۳۹۷
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	پایش ساختار شهرها از منظر راهبرد شهر خلاق (مطالعه موردی: ۸ کلانشهر کشور)- پیربائی و همکاران، ۱۳۹۷
پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	بررسی میزان موفقیت در دستیابی به شهرهای خلاق و نوآور(نمونه موردی: شهر فردوس)- صابری فر و نیت مقدم، ۱۳۹۷
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	مروری بر مفهوم شهر خلاق با تأکید بر سنجش وضعیت خلاقیت شهری (نمونه موردی: مناطق ۳ گانه قزوین)- شمسی و همکاران، ۱۳۹۷
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تعیین شاخص‌های شهر خلاق و رتبه بندی کلان شهرهای ایران براساس معیارهای شهر خلاق- دل انگیزان و همکاران ۱۳۹۷
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	سنجش و ارزیابی وضعیت شاخص‌های شهر خلاق مورد: مناطق پشهر زاهدان- ابراهیم زاده و نیری ۱۳۹۷
پرسشنامه	روایی محتوایی و سازه ندارد / پایایی با آلفای کرونباخ	مشخص نیست / مشخص نیست	تأثیر انگاره شهر خلاق در پویای اقتصادی و اجتماعی کلان شهرها (مطالعه موردی: کلان شهر تبریز)- عاطفی و حاتمی علمداری ۱۳۹۶
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست /	سنجش میزان برخورداری سکونتگاه‌های شهری استان اردبیل از

نحوه سنجش شاخص‌ها	اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی محتوایی، روایی صوری، روایی سازه و پایایی)	منبع شاخص‌های به‌کاررفته / روش رسیدن به شاخص‌ها	مقالات
		مشخص نیست	شاخص‌های شهر خلاق - نظم فر و همکاران ۱۳۹۶
پرسشنامه	روایی محتوایی با کارشناسان / روایی سازه ندارد	Berridge ۲۰۰۶ / مشخص نیست	تحلیل شاخص‌های شهر خلاق و ارتباط آن با توسعه ی پایدار شهری (نمونه موردی: شهر رشت) - حسینی و همکاران ۱۳۹۶
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	شاخص‌های فرهنگی مؤثر در خلاقیت شهری (مطالعه موردی: استان سمنان) - شکری فیروزجاه و همکاران ۱۳۹۶
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	ارزیابی و اولویت بندی مناطق شهری براساس شاخص‌های شهر خلاق (مورد: شهر سئندج) - نظم فر و همکاران ۱۳۹۵
داده‌های آماری	تحلیل عاملی اکتشافی	ترکیبی از ادبیات نظری، مشخص نیست	تحلیلی بر برخورداری کلانشهرهای ایران از شاخص‌های شهر خلاق - کلانتری و همکاران ۱۳۹۵
داده‌های آماری	ندارد	Hartley et al / مشخص نیست	تحلیل قابلیت ها و جایگاه شهر تهران از نظر تحقق شهر خلاق در مقایسه با سایر شهرهای دنیا- زنگنه شهرکی و همکاران ۱۳۹۵
داده‌های آماری	روایی محتوایی با خبرگان / روایی سازه و پایایی ندارد	موسوی ۱۳۹۳ / مشخص نیست	تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق (مطالعه موردی: شهر بناب) - سرور و همکاران ۱۳۹۵
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تحلیل شاخص‌های خلاقیت در نظام سکونتگاهی مازندران رقیعیان و شعبانی ۱۳۹۴
داده/ پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	سطح بندی مناطق پانزده گانه شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق - مختاری ملک آبادی ۱۳۹۳
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	رتبه بندی محلات شهر سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تاکید بر تحقق شهر خلاق با استفاده از تاپسیس و ANP - موسوی ۱۳۹۳
داده‌های آماری	-	ادبیات نظری	بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور مورد مطالعه: شهر اصفهان - ربانی خوارسنگانی ۱۳۹۰
پرسشنامه	تحلیل عاملی اکتشافی - پایایی با آلفای کرونباخ	ادبیات نظری / مشخص نیست	ارزیابی سیاست های مدیریت شهری در بهره برداری از برند شهر خلاق (مطالعه موردی: رشت) - حمیدی و همکاران ۱۴۰۰
پرسشنامه	روایی صوری با کارشناسان / پایایی یا آلفای کرونباخ	مشخص نیست / مشخص نیست	شناسایی و تحلیل عناصر مؤثر بر توسعه شهر خلاق در کلان شهرهای ایران (مطالعه موردی: کلان شهر تبریز) - سلیمانی ۱۴۰۰
پرسشنامه	روایی سازه با معادلات ساختاری / محتوایی ندارد	ادبیات نظری / مشخص نیست	تحلیلی بر برنامه‌ریزی راهبردی شهر سنندج با رویکرد شهر خلاق - حبیبی و احمدی دهرشید ۱۳۹۹
داده/پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	واکاوی نقش شاخص‌های تأثیر گذار در شهر خلاق جهت خلق فضاهای تعاملی شهری (مورد مطالعه: شهر ری) - میرزایی و همکاران ۱۳۹۸
داده‌های آماری	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	اولویت بندی عوامل مؤثر در تحقق پذیری شهر خلاق با رویکرد ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار - باقری کشکولی و همکاران ۱۳۹۸

نحوه سنجش شاخص‌ها	اعتبار مدل اندازه‌گیری (روایی محتوایی، روایی صوری، روایی سازه و پایایی)	منبع شاخص‌های به‌کاررفته / روش رسیدن به شاخص‌ها	مقالات
پرسشنامه	ندارد- پایایی با آلفای کرونباخ	موسوی ۱۳۹۳، مشخص نیست	ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلانشهر تهران مافی و همکاران ۱۳۹۷
پرسشنامه	ندارد	ادبیات نظری / مشخص نیست	ارائه مدلی در تبیین ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی توسعه در تحقق شهر خلاق مطالعه موردی: شهر اصفهان- صفوی و همکاران ۱۳۹۷
داده/پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر برنامه‌ریزی شهر خلاق (مطالعه موردی: ارومیه)- نظم فر و همکاران ۱۳۹۷
داده/پرسشنامه	ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	برنامه‌ریزی و تدوین راهکارهای تحقق شهرهای خلاق در ایران مطالعه موردی: شهر ارومیه- آفتاب و همکاران ۱۳۹۶
پرسشنامه	معادلات ساختاری / روایی محتوایی ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	اثرگذاری فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی نوین بر ساختار کالبدی - فضایی شهر با رویکرد شهر خلاق- شاهوندی و موسوی پور ۱۳۹۶
-	-	صرفاً بیان ادبیات نظری	بررسی شاخص‌های شکل‌گیری شهر خلاق (مطالعه موردی: کلانشهر تبریز)- اقبالی و همکاران ۱۳۹۴
پرسشنامه	تحلیل عاملی اکتشافی / روایی محتوایی ندارد	ادبیات نظری	شناسایی شاخص‌های مدیریت و فناوری اطلاعات در تحقق شهر خلاق ایرانی - اسلامی (کلان شهر اصفهان)- عظیمی و رضایی آدریانی ۱۴۰۰
پرسشنامه	تحلیل عاملی اکتشافی / روایی محتوایی ندارد	مشخص نیست / مشخص نیست	تدوین مدل برنامه‌ریزی شهر خلاق صنایع دستی اصفهان با استفاده از مدل مفهومی - حیدری پور ۱۳۹۸
-	ندارد	ترکیب ادبیات نظری / روش مرور سیستماتیک	کاربست روش مرور سیستماتیک ادبیات در شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر خلاق- امیری و همکاران ۱۳۹۸
مصاحبه	روش کیفی	مصاحبه با خبرگان	برندسازی شهری برای تحقق شهر خلاق؛ ارائه نظریه ای داده بنیاد (مورد مطالعه: شهر ارومیه)- محمودی آذر، داوودپور ۱۳۹۷
پرسشنامه	تحلیل عاملی اکتشافی / روایی محتوایی ندارد	ادبیات نظری	نقش فضا و کالبد در تحقق شهر خلاق ایرانی - اسلامی عظیمی و همکاران ۱۳۹۷
پرسشنامه	روایی محتوایی با خبرگان، روایی سازه و پایایی ندارد	ادبیات نظری / روش دلفی	شهر خلاق و شاخص‌های شهر خلاق ایرانی فتوحی مهربانی و همکاران ۱۳۹۵
پرسشنامه	روایی محتوایی با خبرگان، روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست / خبرگان	شاخص‌های بومی شهر خلاق با رویکرد ایرانی اسلامی مختاری ملک آبادی و همکاران ۱۳۹۴
پرسشنامه	روایی محتوایی با خبرگان، روایی سازه و پایایی ندارد	مشخص نیست / خبرگان	تبیین معیارهای بومی سازی شاخصهای مکانی فضای شهر خلاق با رویکرد ایرانی اسلامی- مختاری ملک آبادی و همکاران ۱۳۹۴